

ENERGI & DRIVKRAFTER UNDER FORNTIDEN

Om hushållning och
förvaltning av resurser
samt effektivisering av potentialer

Lars Bägerfeldt

Innehåll

Förord	4
VÄGAR MOT LIVETS MÅL	5
GENERELLA MÅL.....	5
DEN EXISTENTIELLA GRUNDVALEN	6
Livets egenskaper och karaktärsdrag	6
Det yttersta målet och den yttersta strävan	7
Individernas belöning	9
Individernas resonans.....	10
Medvetande och minne.....	10
ARTERNAS ÅTSKILLNAD, SAMVERKAN OCH DRIVKRAFT	11
Drivkraften till målen.....	11
Målen.....	12
Rädsla och hänförelse.....	13
Via fysisk närvaro och deltagande	13
Via icke-fysisk närvaro och deltagande.....	14
Balans mellan det konkreta och det abstrakta.....	15
Den relationsbaserade respektive objektbaserade vägen.....	15
Den upplysta vägens mål	16
INLEDANDE TEORI OCH METOD.....	18
PERSONLIGA ÅSIKTER.....	18
Frågor och svar	18
Det personliga och icke-vetenskapliga	18
Förklaringarnas grund.....	18
Myternas värld	19
Frågornas värld	19
SANNINGEN OM SANNINGAR.....	20
Vetenskap, logik, likhet, sannolikhet, samband	20
Subjektiv identifiering av objekt och egenskaper	20
Subjektivt och objektivt.....	21
FORSKNING AV FORNMINNEN	22
Fornfynd, fornlämningar och folkminnen	22
Systematisera ett urval egenskaper.....	22
Jämförande studier av likheter och olikheter.....	23
Typer och typdefinitioner	23
Typologiska serier	24
Orsaker till likheter, typer och typologiska serier.....	24
Förändringens orsaker.....	25
Ett materiellt perspektiv på ett övre skikt i samhället	26
Kontext och sammanhang hos de typologiska serierna	26
Funktionella sammanhang.....	26
Ekonomiska och sociala sammanhang	27
Kritiska resurser	27
Socio-ekonomiska resursanalyser	28
Människors samhällen – typ, tid och rum.....	29
Val av kontextuellt perspektiv.....	29
Avgränsningen av svaren	30
Tro och tanke hos individ och samhälle	30

Kvalitet eller kvantitet.....	31
Fakta och flexibilitet	31
Arkeologisk övertro	31
ENERGI SOM PERSPEKTIV	33
FÖRSTÅELSE FÖR HUSHÅLLNINGEN.....	33
Hushållning och förvaltning.....	33
Funktion	33
Fornminnenas socio-ekonomiska energiförbrukning	34
Det rekonstruerade forntida samhället	35
Världsbilden – vår egen kontra deras.....	35
Skeendet – modellen med det omvända perspektivet.....	36
FÖDA OCH RÅMATERIAL	37
Landskapsutnyttjande.....	37
Konsumenter.....	37
Producenter.....	37
Att hitta i landskapet	38
Handel och köpkraft	38
Hushållning och förvaltning av FÖDA OCH RÅMATERIAL.....	39
FAMILJ OCH FOLK	40
Samhällsnytta	40
Livets mål och mening.....	40
Att träna sig.....	41
Familjebildning och gruppsvar.....	41
Samhällstrukturer med makt och ansvar.....	41
Träldom och slavar	42
Allianser och riksbildningar	42
Kraftansamlingar – makt och roller	43
Sedvanerätt	43
Hushållning och förvaltning av FAMILJ och FOLK.....	43
KUNSKAP OCH MYTER	44
Gemensamt minne över tid och rum	44
Förståelse och förklaringar	44
Kontroll över verklighetens beståndsdelar	45
Kontroll över naturens beståndsdelar	46
Kontroll över det abstrakta	46
Symboler, myter, riter och ceremonier	46
Kontexten och sammanvävda kunskaper	47
Hushållning och förvaltning av KUNSKAP och MYTER.....	48

Förord

Detta är kanske en av de allra tråkigaste böckerna som jag har skrivit, men samtidigt en av de viktigaste. Att typologisera föremål och finslipa scheman över kulturer är inte heller så förfärligt intressant för en bredare allmänhet, men steget mot en ökad förståelse för forntidens samhällen sett i ett mer mänskligt perspektiv, där man likväl behåller den logiska metodiken och den naturvetenskapliga strängheten så gott nu går med ett humanistiskt material, är mer tilltalande. Det är egentligen det som denna bok handlar om, trots att titeln skenar iväg och fokuserar på den återstående fysiska enheten – energi.

Grundforskningen inom arkeologin handlar mest om fornminnenas typbeskrivningar, dateringar och rumsliga utbredning samt praktiska funktioner, för att upprätta scheman över kulturer, som sammanfattar egenskaperna hos dessa fornminnen. Nästa steg är att, genom samma typ av jämförande studier av egenskaperna, nå fram till slutsatser om socio-ekonomiska förhållanden dels i samhället generellt sett och dels för ett urval personer på det individuella planet. Här framträder också deras världsbild, föreställningar, värderingar, innebörder i symboler, myter och riter etc.

Alla kulturer och individer har en drivkraft och någon form av handlingsplan som syftar till att bevara eller att förändra förhållanden runt den egna individen eller hela eller delar av samhället. Man kan mena att det är detsamma som att hushålla och förvalta energi i olika former, som kommer till uttryck när man genom kunskap och känsla försöka kontrollera viktiga resurser. Energin får på så sätt ett kretslopp, där den förbrukas och används för att man sedan ska få tillbaka den igen på ett annat sätt.

Denna skrift som handlar om energiperspektivet i den arkeologiska forskningen kan inte påstås hushålla med energin, för i så fall hade den varit betydligt mindre omfattande och mer koncentrerad.

Lasse Bägerfeldt
2009-12-28

VÄGAR MOT LIVETS MÅL

Alla diskussioner och slutsatser om människans roll i världen, våra egna och andra biologiska arters strävan och väg mot vissa uppsatta eller tänkta mål, är präglade av vår egen tid och kulturs tänkande samt de intryck och erfarenheter vi fått på annat sätt. De så sätt en följd av religiösa, kosmologiska och sociala engagemang eller avsaknad av dem.

För att kunna svara på detta behöver man ha bildat sig en uppfattning om en rad svårdefinierade begrepp, som Vad är liv, Varför finns liv, Vad är drivkraften i allt liv och Vad är syftet ifall det nu finns något syfte. Likaså är andra frågor viktiga, såsom är det bara individer som har mål med livet eller finns det övergripande mål som vi har med oss vid födseln? Beroende på hur vi önskar svara på denna typ av frågor, får vi också olika uppfattningar om orsaken med livets existens.

Nedanstående resonemang kommer därför få läsare som ibland håller med och ibland har andra förslag på lösningar.

GENERELLA MÅL

Varje livsform och varje art och individ har ett eller flera mål med livet, men de behöver inte vara uttänkta eller ens medvetna, men de finns där och påverkar individerna så att de handlar på ett visst sätt för att ständigt vara på väg i en viss riktning. För att orka eller vilja sträva mot målen behövs en drivkraft eller en motivation, men också en broms eller en hämmande motpol för att inte denna drivkraft ska bli för stor, så att det bringas en balans i systemet. Målet behöver inte vara ett slutmål som vägen leder fram till, utan oftare en process som ska hållas igång, där vissa egenskaper måste underhållas för att finnas kvar. Målet är då att underhålla sådana system, exempelvis förökningen så att nya generationer tar över så att inte arten utplånas.

Man kan påstå att det finns övergripande mål, som vi allesammans har någonstans, vilka motiverar våra liv och vår levnad och roll i världen, samt att den generella vägen dit är identisk för varje livsform och art, men ofta också för en enskild individ under den personens levnadstid. I detalj däremot kan variationen öka betydligt. För komplicerade biologiska arter eller mänskliga samhällen kan det ibland uppstå extrema situationer och rent av markanta undantag från det inledande påståendet, med undantag av det yttersta målet för allt liv som inte är påverkbart och som leder till alla andra mål.

DEN EXISTENTIELLA GRUNDVALEN

Livet är något av det mest gåtfulla och märkliga vi känner till i universum. Det framträder genom en fysisk kropp med någon form av sinnen som registrerar den omgivande fysiska världens egenskaper, men har samtidigt medvetande och minne som överbrygger de fysiska begränsningarna och återger kvantfysiska egenskaper.

Bland alla de förslag som finns på hur begreppet liv kan definieras, är ett framgångsrikt antagande att det ska ses som en kombination av tydliga och framträdande fysisk och kvantfysiska egenskaper. På så vis har livet en räckvidd inom både det fysiska och kvantfysiska området.

Livets egenskaper och karaktärsdrag

För att behålla den fysiska räckvidden krävs någon form av reparation och förnyelse av den fysiska kroppen, i händelse av skador som kan uppkomma, hur motståndskraftig kroppen än är. Samtidigt måste kroppen avgränsas som omgivningen, för att sammanblandning inte ska ske med mer fysisk materia än vad som är nödvändigt.

Den kvantfysiska räckvidden omfattar en möjlighet att överbrygga rumtiden, vilket dels ger upphov till medvetande och minne, men dessutom ger upphov till en kontakt med all annan fysisk materia. Denna kvantfysiska universella kontakt samlas på så sätt i en enskild fysisk kropp, men de oändliga relationerna med allt i universum och de ständiga förändringarna som ständigt sker i rumtiden, medför att medvetande och minne måste fokusera och koncentrera ett mindre urval av informationen från dessa kontakter för att kunna behålla dem och göra dem tillgängliga för den egna kroppens medvetande.

Denna beskrivning av livets yttersta egenskaper är inte särskilt originell trots allt, eftersom den är närmast identisk med allmänna fysiska och kvantfysiska egenskaper. Skillnaden är att atomernas kvantfysiska och allomfattande kontakt med allt annat i universum, oavsett tid och rum, har koncentrerats och ett urval av detta oändliga informationsflöde har samlats i ett medvetande som har tillgång till ett minne. Det är detsamma som att information kan stanna upp och bli kvar i medvetandet och även kan återupprepas, men denna skillnad är försumbar eftersom all materia i ett kvantfysiskt perspektiv har en kontakt som inte är beroende av rumtidens begränsningar, vilket inte heller medvetandet och minnet är. Det yttersta målet med liv kan därför knappast vara att behålla detta, eftersom dessa egenskaper alltid finns. Det yttersta målet förefaller snarare vara att bara låta dessa egenskaper få flöda fritt, men denna medvetenhet och förståelse finns inte hos de individer som uppbär livet annat än indirekt, varför de i stället anammar andra mål som således är mer eller mindre individuella, men aldrig i en sådan utsträckning att de går emot de yttersta målen. Ett resultat av detta är

att inga livsformer strävar mot ett eget individuellt evigt liv, bara en förlängning av livet inom den egna arten.

Det yttersta målet och den yttersta strävan

Alla mål som förslagsvis kan betraktas som livets yttersta mål, kan samtidigt betraktas som naturliga egenskaper i en fysisk eller en kvantfysisk värld. Det medför att det inte tycks finnas något mål, utan allting bara är men i olika former och på olika sätt, vilka allesammans ytterst är identiska med varandra i ett fysiskt eller kvantfysiskt perspektiv.

Däremot finns det ett flöde i universum, där den enda och allomfattande energin kan uppfattas som uppdelad i olika typer av energi samt samlad i ett närmast oändligt antal små bollar, som vi kallar materia vilka ger upphov till den fysiska världen och dess egenskaper. Energin har också en annan om sammanvävande egenskap, eftersom den är odelbar och en enda, och kan antas vara den huvudsakliga orsaken bakom de kvantfysiska egenskaper i tillvaron, vilka inte är begränsade varken av fysisk materia eller av rumtiden.

Livets mål är att bara fortsätta det som alltid har varit och alltid har funnits, men trots detta på ett nytt sätt eller snarare i en ny kombination, som egentligen inte ska ses som en utveckling utan mer som en avveckling eller inskränkning. Genom att minska flödet av information och istället samla den som bollar, på samma sätt som materia bildas av en mindre del av den odelbara energin på ett sätt så att själva virveln eller energins bana i bollen uppfattas som fast materia, trots att den egentligen inte finns och bara består av ett minskat flöde av energi, vilket ger utrymme för många virvlar trots att energin är en enda och densamma överallt. Sådana virvlar är inget unikt eller nytt hos energin, eftersom energin i sig i sin mest ursprungliga form, oberoende av materia och den fysiska världen, kan liknas vid ständiga och oändliga vändningar som dock saknar riktningar eftersom det inte förekommer rumsliga begränsningar, bara oändliga möjligheter.

Materia kan därför påstås vara en egenskap hos energin, en process som dock bara framträder i materiens eget perspektiv men inte i det motsatta perspektivet från energin för där finns bara en stort ingenting bestående av en allomfattande energi och en oändlighets samt en oändlighet i möjligheter, varur virvlarna uppstått och i sitt eget perspektiv kan betraktas som fast materia.

Livet kan på samma sätt liknas vid bollar, där man istället utgår från den allomfattande beröringen mellan allting och på informationen som alltid finns om allting, oavsett rumtiden. Genom att bilda virvlar i denna ström eller detta flöde av information, avskärmas det mesta samtidigt som den kvarvarande delen blir koncentrerad och upprepningsbar inom sitt egna slutna system och uppfattas som minne och medvetande.

I ett fullständigt tillstånd som den allomfattande energin, finns inga variationer eller processer, men de tillåts förekomma i de möjligheter som förekommer hos egenskaperna. Där, i möjligheterna, kan det fin-

nas variationer av betydande slag som dock bara förekommer inifrån det egna perspektivet, men variation innebär snarast en betydande minskning av möjligheterna och en betoning av några få egenskaper. Denna minskning kan ses som principen för allting uppkomst. Genom att ta bort blir allting klarare och tydligare samt fastare.

Livet i sig strävar inte mot att göra tillvaron och medvetandet om världen mer tydlig, men kan använda sig att detta för att öka den egna artens överlevnadsförmåga. Alltså finns det inget egenvärde i denna tydlighet. I denna förklaringsmodell tycks det inte finnas unika egenskaper varken hos materien eller livet, utan bara resultat av naturliga effekter. Det mest unika och nya är snarare livets självbild och medvetenhet om sig själv.

Här kan man gå vidare i tankemodellen och föreställa oss en medvetenhet om att den egna existensen egentligen inte finns, utan bara är en möjlighet där vissa egenskaper hos den allomfattande energin avskiljs och hålls ihop på samma sätt som materien ytterst bara är en virvel där energin återkommer. Detta medför en strävan som är unik och som syftar till att behålla dessa virvlar så att allting består. Livets mål skulle i så fall vara att agera på ett sätt så att dessa virvlar aldrig tog slut och att de hela tiden fick ny fart och därmed behöll sin existens. För att lyckas med detta är två åtgärder, dels att knyta livet i sig till materia och göra livet till ett komplement till den fysiska världen för att på så sätt både försäkra sig om att den fysiska världens fortbestånd och livets eget bevarande, dels att sprida livet i rumtiden. Denna strävan sker utan ansträngning, eftersom den är en motpol till medvetenheten om att allting inte bara kan utan ständigt återvänder till den intetvarande tillvaron där bara en enda energi existerar, och utan några egentliga egenskaper men med oändliga möjligheter, varefter allting återskapas igen genom självtryck. Målet är således att försäkra sig om att självtrycket bevaras. Det sker genom att vidga den fysiska existensen och förekomsten av liv samt utöka informationsflödet mellan livsorganismer. Hur detta sker och på vilket sätt, saknar betydelse. Alla vägar kan vara lika viktiga. En väg är att knyta sig nära den fysiska världen och anta en fysisk kropp, men det medför också nya begränsningar. Livet vill därefter sprida sig i rummet för att övervinna tiden, där det är mer effektivt att delas upp i ett stort antal individer som samverkar på olika sätt, än att lita på en enda omfattande individ med evigt fysiskt liv. De kortlivade individerna ingår i det föregående och allomfattande livet, som i sig vinner på att denna process och detta flöde fortsätter. Livet använder materia och den fysiska världen för sina syften, men är inte beroende av den.

I likhet med att materien inte består av ett enda objekt, utan av ett närmast oändligt antal partiklar, söker livet samma väg där mångfalden är en försäkran om en fortsättning som liknar ett permanent tillstånd. Materien existerar genom ett självtryck, så gör också livet där summan av allt liv är detsamma, oklart dock i vilken enhet det ska mätas i. Materien samverkar och kan både betraktas som en enda enhet som en uppsplittring i ett gigantiskt antal objekt, så är det också med livet. De enskilda individerna befinner sig ofta på en viss nivå där betraktelsen är

begränsad och insikten om denna helhet har gått förlorad, även om det kvarstår en viss känsla som visar att så är fallet, allt för att behålla den drivkraft som skapar självtrycket som har till uppgift att i första hand behålla den varande nivån och i andra hand att utöka den ytterligare. Form och andra egenskaper hos livsorganismernas arter har ingen större betydelse, utan har använts som ett slags vapen och ändrats successivt för att bemöta problem i livsmiljön. För att lyckas med det är just en relativt kort livslängd och förökning en nödvändighet, men den enskilda individen har inget direkt värde mer än som en möjlighet, samma egenskap som finns ytterst i den allomfattande och formlösa energin. De många möjligheterna leder till att tillräckligt många blir konkreta, men oavsett hur många livsorganismer som finns i en fysisk dräkt och begränsade i en fysisk livsmiljö, är livet i sig detsamma.

Medan livet i sig vill tänja på samverkan med de fysiska möjligheterna, vilket leder till ett stort antal arter och individer, fortsätter det att expandera och bli allt större och mer konkret, men detta sker bara i det egna perspektivet, på samma sätt som den fysiska och den kvantfysiska världen bara förekommer utifrån deras egna perspektiv, inte från ett perspektiv som utgår från energin i sig. Det innebär att individen gör samma sak som alla andra nivåer, där man utifrån den konkreta effekten i sitt eget perspektiv försöker göra sig själv odödlig och evig. Inifrån är allt så konkret och skapar en strävan att behålla det som finns och som hela tiden hotas av upplösning, men utifrån sker denna upplösning hela tiden och visar att existensen är abstrakt till sin yttersta natur och egentligen till och med obefintlig. Därför finns också ett självtryck som gör att livet i sig hela tiden hittar nya former, perspektiv och nivåer, eller vilka begrepp man nu önskar använda sig av för att beskriva skiftningen som syftar till att sprida livets existens i fysiska och kvantfysiska former och använda dess egenskaper för att befästa sin egen existens, vilket leder till att existensen i sig utökas och förstoras och därmed de möjligheter som kan övergå från det abstrakta till det konkreta.

Individernas belöning

Varje form av konkretisering av materia eller livsorganismer, medför en avskärmning av helheten och oändligheten, men i gengäld blir den återstående delen mer konkret och upprepningsbar i rumtiden och inom kvantfysiska egenskaper där medvetandet gömmer sig. Denna konkretisering är en avgörande belöning, både för att den bekräftar att individen existerar och för att existensen i sig medför att individen kan närvara inom sitt eget perspektiv, som visserligen är begränsat, men tillräckligt för att uppleva ett personligt deltagande i existensen. Denna närvaro och detta deltagande blir en strävan hos individen att förlänga och fördjupa, men inte mer än vad andra faktorer kan acceptera för att behålla en jämvikt och harmoni. Risken är alltid att en strävan blir för stark och tar över innan den börjar skena, men en av förutsättningarna för livsformerna som lever i fysisk dräkt är att de alltid har en relativt

kort livslängd och måste föröka sig, där avkomman är förutsättningen för en fortsättning som medför ständiga justeringar och förändringar i arvsmassan och arternas möjligheter och egenskaper. Livet lämnar sin fysiska dräkt, för att återvända till andra nivåer i ett system som är lika komplicerat som universums fysiska och kvantfysiska egenskaper.

Utgår vi från närvaron och deltagandet som drivkraften hos individerna, men med en begränsning i rumtiden och en annan strävan att överföra arvet om en god överlevnadsförmåga till efterkommande generationer, får vi dels ett egoistisk och personligt motiv som fascinerar av närvaron och deltagandet där den egna upplevelsen uppfattas som viktig och väsentlig, dels ett opersonligt uppoffrande för efterkommande individer. För att nå mål som ligger i linje med denna tudelade strävan åt två skilda håll, kan individen både anstränga sig hårt och göra stora uppoffringar som kan leda både till obekväma situationer med smärta och plåga eller rent av till döden.

Individernas resonans

Varje individ har sina sinnesintryck, samlar och jämför dem för att uppätta strukturer, vilka styrs i sin utformning av den uppfostran men också de erfarenheter som individen har fått tillgång till. Dessa referenser kan både inrymma positiva och negativa känslor, som vi antingen vill upprepa eller undvika. Vissa händelser kan vara omfattande och komplicerade, så att de inrymmer båda delarna. Ibland utsätter vi oss för negativa känslor för att i slutänden förmås nå något som vi uppfattar som positivt. Generellt eftersträvar vi bara det positiva, men vägen dit kan leda över många negativa områden. Varje stund är unik och leder till sina egna slutsatser av vilken väg man ska följa.

Emellanåt förändras synen på vad som är positivt och vad som är negativt, antingen som ett resultat av kunskaper och erfarenheter eller som en följd av en känsla och en inre resonans i vårt medvetande. En sådan resonans saknar en konkret orsak och dyker bara upp när vi minst av allt anar det, samtidigt som de ständigt förekommer i våra medvetanden utan att vi behöver lyssna på denna ständiga ström av abstrakta intryck av vår omgivning.

Medvetande och minne

Varken den fysiska eller den kvantfysiska världen har ett förnuft eller är logiskt uppbyggt. Inte heller har det någon orsak eftersom den ytterst sett inte ens är konkret. Allt sådant är bara ett resultat av vår egen strävan att använda vårt medvetande på ett konkret sätt för att skapa strukturer av våra intryck så att det ska underlätta vår framlevnad i den fysiska världen, men inte för vårt deltagande i den kvantfysiska världen där medvetande och minne finns. Detta konkreta finns egentligen inte, utan

återger endast sådant i den abstrakta världen som vi anser går att upprepa i vårt medvetande och kan fångas av vårt minne.

Medvetandet i sig arbetar på detta sätt, där det ständiga flödet av information via våra sinnen sorteras utifrån ett igenkännande eller inte. Bara sådant som vi med vår vilja väljer att fokusera på blir kvar i vårt medvetande samt sådant som är främmande för våra sinnen och behöver granskas ytterligare genom fokusering kan föras till vårt minne en tid framöver, innan det fragmenteras med skiftande hastighet och upphör att vara nåbar.

Det innebär att medvetandet och minnet skapar egna virvlar av något som kan liknas vid konkreta existenser, där innehållet återkommer och blir upprepningsbart. Innehållet saknar värde annat än för den som har fokuserat, men förekomsten av medvetande och minne medför att det abstrakta tomrummet i den kvantfysiska existensen får ett utökat och konkret innehåll.

ARTERNAS ÅTSKILLNAD, SAMVERKAN OCH DRIVKRAFT

Det allra mest generella målet med livet är att försöka övervinna tiden, vilket sker genom att anpassa och förändra livets fysiska förutsättningar och begränsningar. Detta styrs och hanteras genom genernas kodning, men inga egenskaper har större värde än någon annan, vilket gör att förändringar bara sker vid behov, inte för att nå ett visst mål. Alltså har inte livet något annat mål än att finnas till oavsett form och egenskaper samt att i det bildade tillståndet övervinna tidens gång. För att lyckas med detta är livet uppdelat i många olika livsformer och arter, som i sig är uppdelade på många individer. Ingen art har större värde eller betydelse än någon annan och detta gäller också för individerna.

Individens uppgift är att överleva svårigheter och hinder för att hinna få ny avkomma som för livet vidare, men över det står målet att arten ska bevaras, vilket i sig i någon mån är underställd målet att liv i någon form ska finnas kvar. Därför finns både motsättningar och samarbete mellan individer och arter.

Drivkraften till målen

Drivkraften som styr oss mot målen i våra liv är delvis medfödd och delvis självvald och den kan beskrivas på många olika sätt, beroende på vad man väljer att betona och fokusera på men också i vilket perspektiv man ser det. Därför kan psykologer, sociologer och arkeologer ha olika synsätt och utformningar i sina förklaringar, men det behöver inte innebära att alla inom respektive grupp göra likartade tolkningar efter-

som det kan finnas många åtskilda skolor inom varje enskild disciplin eller ämne .

Från födseln finns det en strävan mot en obestridlig närvaro i den omgivande verkligheten och ett aktivt deltagande med det som sker omkring oss. Detta gäller alla livsformer och det leder fram till en mängd konsekvenser. Alla livsformer, arter och individer väljer ut vad i den omfattande verkligheten som de ska fokusera på, men detta tänkbara urval är ofta redan begränsat genom livsformens egenskaper, uppväxtmiljö etc. Den livskraft som finns kan, vad gäller det medvetna tillståndet, kännetecknas som hänförelse för det informationsflöde som sinnena erbjuder och vilka möjligheter som livet erbjuder i en fysisk tillvaro eller kropp. En sådan hänförelse driver individen till fysisk utveckling för att få ta del av de upplevelser som de fem sinnena kan erbjuda. Här finns bara en strävan mot fortsatta upplevelser, där motivet till all verksamhet är olika former av angenäma bekräftelser på ett deltagande i verkligheten, förmedlat av de fem sinnena. Konkurrensen mellan såväl individer som arter kan dock innebära att alla inte kan ta del av detta angenäma, varför motsättningen kan leda till att någon form av stridighet utbryter för att avgöra turordningen till det angenäma. Detta medför att alla livsformer, arter och individer måste kunna försvara sin plats i tillvaron där de får ta del av det angenäma i hänförelsen i den fysiska världen, varför de söker en nisch och en nivå i tillvaron som är lagom stor och lämplig samt försvarbar. Då får alla något, men ingen får allt. Balansen mellan dessa företeelser bromsar hänförelsen och begränsar den på grund av den rädsla som ständigt gör sig påmind från andra livsformer och individer, trots att de lärt sig att försvara sig så att hänförelsen kan gå vidare.

Målen

För att kunna nå den inneboende strävan och målen i livet, behövs dels ett slags utrymme så att man kan agera i fred för att successivt kunna närma sig målen, dels en slags belöning för att få en känsla av att man strävar åt ett håll som leder till målen på något sätt. Dessa två delmål kan betraktas som trygghet och välbefinnande.

Trygghet och välbefinnande är några av de mest väsentliga målen för alla levande varelser, eftersom det råder en ständig konkurrens om livsnödvändiga resurser, men innebörden med det och medlen och vägen för att nå trygghet och välbefinnande kan skilja sig högst avsevärt. Det gäller alla biologiska arter liksom alla mänskliga samhällen, men ju mer utsatta de har varit för konkurrens, desto större har effekterna i form av utveckling och förändring varit för att hitta nya nischer med större möjligheter. Omvänt, ju mindre tryck och konkurrens, desto mindre utveckling och förändring är förväntat.

Gemensamma mål hos individerna i ett samhälle, kan mycket väl leda till olika metoder för att nå målen, där de flesta går samma väg och några få prövar alternativa vägar. Trygghet behöver exempelvis inte alls

betyda att man ser till att ha mångåriga matförråd och ett gömsle där man är trygg mot alla tänkbara faror, utan kan likaväl vara ett socialt nätverk som indirekt garanterar föda och skydd. Ett sådant nätverk kan man få på flera olika sätt, alltifrån hot och maktuttryck via uppskattning och någon form av yrkesskicklighet till samförstånd, känslomässiga engagemang och empati. I extrema fall kan fokus ha flyttats från den egna personen till någon eller några andra i den egna sociala gruppen och att man utsätter sig för faror för att skydda andra, vilket visar att människan är en flockvarelse som tänker på sig själv som en del i en grupp och ibland tänker man lika mycket eller rent av mer på gruppen än på den egna personens trygghet och välbefinnande.

Välbefinnande kan också uttryckas och upplevas på många olika sätt, beroende på hur vår personliga lust och längtan är utformad. Vi kan finna ett välbefinnande genom socialt beröm, genom berusning eller goda smaker, eller sinnenas lust på många andra sätt.

Rädsla och hänförelse

Det som driver människor mot att söka trygghet och välbefinnande, i sin strävan att låta hänförelsen få fortsätta, är rädslan, eller kanske snarare en ständigt inneboende känsla av rädsla. Detta delar vi med många andra biologiska arter för att skapa den drivkraft som behövs för att uppmana individen att aldrig slappna av, utan oupphörligt kontrollera om man har uppnått och lyckats bevara trygghet och välbefinnande eller om man måste anstränga sig mera. Denna känsla av rädsla gör att vi sällan eller aldrig når full frid i våra sinnen eller blir riktigt nöjda i ett långtidsperspektiv. Dessutom väljer vi inte alltid den väg mot målen som kan tyckas vara de bästa för oss, eftersom vi ofta eller alltid tar viss hänsyn till den sociala grupp som vi ingår i och vilken väg de är inne på. Det gör att grupptricket många gånger är avgörande eller i varje fall högst betydande när vi hanterar och styr våra rädslor mot ett individuellt mål i en social gemenskap. Härigenom skapas regler och sedvänjor, men också moden, traditioner och kulturer, där rätt och etikett får en innebörd och ett innehåll. Upprepning inom gruppen skapar trygghet, alternativt att alltid eller ofta göra sådant som inte syns eller sticker ut ur mängden där risken alltid finns att man blir ifrågasatt, är också ett sätt att motverka rädslor och indirekt nå trygghet.

Hänförelse däremot kan se som en naturlig form av motsats till rädsla, vilket medför att deltagandet och känslan av närvaro kan få oss att acceptera smärta och rent av död för att låta hänförelsen få verka ut.

Via fysisk närvaro och deltagande

Målet med att nå trygghet och välbefinnande uttrycks ofta genom att man vill freda sig själv och sin avkomma, att skaffa föda och skyddande platser mot tänkbara risker, hot och faror samt få bekräftelse av den

egna gruppen eller flocken. Det handlar både om att vara förberedd inför väntade händelser och att agera i förväg för att underlätta och kanske påskynda uppfyllandet av målen.

Av det skälet skaffar man sig kontroll över de resurser som i sin tur ger kontroll över de skeenden man vill påverka för sin egen skull. Resurserna kan vara sådant som kunskap om landskapet, verktyg och redskap för att skaffa föda och bygga upp ett försvar mot tänkbara faror. Här ingår kunskap om praktiska och symboliska funktioner, samt hushållning och förvaltning av resurserna, som utgörs av naturens egna produkter, råmaterial etc, men också alla människor som ingår i den gemensamma gruppen.

För att skaffa sig kontroll måste man ha vetskap om hur kontroll byggs upp och bevaras. Denna vetskap består dels av en slags beskrivbar kunskap som är relativt statisk och dels en ordlös känsla eller förståelse för dess föränderlighet och hur man hanterar den på ett flexibelt sätt. Kombinationen av kunskap och känsla kan ge maximal kontroll över viktiga resurser, vilket syftar till att bevara trygghet och välbefinnande i möjligaste mån, för sig själv eller sin avkomma eller både och.

Via icke-fysisk närvaro och deltagande

Känslan sträcker sig bortom det beskrivbara och är relationsbaserad och inte objektbaserad, som den beskrivbara kunskapen många gånger är. Känslan är inte bara det mentala deltagandet och närvaron i en föränderlig relation mellan individen och det man fokuserar på, där erfarenheten prövas, justeras och stärks, utan detta deltagande och denna närvaro sträcker sig också utanför den värld som våra fem sinnen ger oss ständig information om och omfattar istället vårt medvetande och lyfter fram de minnen vi har av såväl beskrivbara kunskaper och känslor av deltagande och förståelse.

Känslan av ett deltagande i en abstrakt värld, kan även sträcka sig utanför den fysiska världen och det omfång som våra fem sinnen berör. Här möter man väsentliga delar av den andliga världen, där en form av fromhet och andlighet kan leda till en djup upplevelse av en verklighet som ligger bortom den fysiska världens materia, tid och rum. Detta tangerar eller är identiskt med ett kvantfysiskt perspektiv, där den enda och allenaådande energin tycks vara det enda som förbinder och delas av båda världarna. På så vis kan människan och kanske även alla andra livsformer känna närvaro i både en konkret fysisk värld och en abstrakt andlig värld, även om vi inte alltid betraktar det på det sättet och väljer denna form av beskrivning.

Det innebär att behovet av trygghet och välbefinnande i den konkreta och fysiska världen, helt eller delvis, kan ersättas av närvaro i den andliga världen, men eftersom dess natur är av abstrakt art kan den inte kontrolleras och styras av kunskaper. Inte heller finns det några resurser, eftersom den saknar konkreta inslag, undantaget en slags social samvaro med andliga väsen. Genom regler, uppgörelser eller rena upp-

maningar, kan man utöva magi som ett resultat av att dessa väsen utför det man önskar av dem. Någon form av magi ingår i alla religioner.

Motsatsen till magi är mystik, som enbart är en stilla betraktelse och en förutsättningslöst närvaro i den abstrakta världen, utan att ha några uttalade mål, eftersom det inte finns någon konkurrens eller ens några resurser att tävla om. Mystiken ger automatiskt upphov till en känsla av trygghet och välbefinnande, varför de grundläggande fysiska målen blir uppfyllda utan ansträngning eller handlingar.

Balans mellan det konkreta och det abstrakta

Balansen mellan dels den strävan som ofta ligger bakom sökandet efter att fullfölja vägen till målen, dels den förnöjsamhet som mystiken kan leda till vare sig vi uppfattar våra abstrakta och andliga tankar som detta eller inte, leder både fram till en slags homogenitet och en variation i människans agerande. Målet förenar, medlen varierar och användandet av medlen för att nå målen följer likartade mönster med i detalj kan de skifta enormt. Det gör att vissa delar kan förväntas vara förutsägbara eller i varje fall analyserbar, men andra delar är så svårgreppbar att vi sällan eller aldrig kan rekonstruera de bakomliggande handlingarna med någon större noggrannhet eller detaljrikedom.

Den relationsbaserade respektive objektbaserade vägen

Verkligheten är densamma, men människans förståelse av den och tolkning av skilda fenomen har varierat. Ibland har man velat manifestera vissa uppfattningar för att göra dem mer konkreta, ibland har strävan varit den omvända.

Kulturer är i fysisk mening en uppsättning typologiska serier av fornminnen, vars egenskaper varierar på ett någorlunda regelbundet sätt, där den bakomliggande meningen med dem har delats av många människor inom den aktuella kulturen.

Den moderna västerländska vetenskapliga hållningen är strikt objektbaserad, liksom samhället i stort. Det innebär att tänkandet fokuserar på objekten, som något fristående och isolerbart, men som interagerar med andra objekt och bidrar till ett enormt nätverk av relationer. Resultatet blir ett skeende där objekten är aktörerna. Därför är verkligheten detsamma som summan av dessa objekt, medan verklighetens möjligheter omfattas av vad objekten kan åstadkomma. Något annat finns inte och kan inte inträffa.

I forntida indoeuropeiska samhällen, men också i många andra kulturer runt om på jorden, var det istället de ständigt förnyande och därmed flexibla relationerna mellan tingen som var basen för tänkandet och synen på världens ordning. Alltså fanns det ingenting som var fristående och isolerbart, för allting hängde ihop i en enorm sammanflätning, där objekten bara var ett resultat av dessa relationer. Resultatet

blev ett skeende där aktörerna i själva verket var förkroppsligande händelser som hela tiden var på väg någonstans och i ett föränderligt tillstånd. Det innebar att i princip allting kan inträffa och ske utan begränsningar, men också att allting är sammanflätat på ett sådant sätt att allting också går att påverka om man bara gör det på rätt sätt.

Vägen till påverkan av verkligheten via det relationsbaserade perspektivet eller synsättet, är att nå fram dit man vill komma genom likheter. Ifall två objekt har en gemensam egenskap, såsom form eller färg, kan den ena användas för att hitta den andra någon annanstans i världen och påverka den. Detta är principen för vidskepelse där egenskaperna har omfattande relationer eller kontaktnät så att man kan påverka på avstånd genom att använda likartade egenskaper. Det man upplever finns verkligen och den tolkning man gör av verkligheten ifrågasätts inte.

Den upplysta vägens mål

För de allra flesta individerna räcker det alldeles tillräckligt med att framleva sitt liv utifrån enkla principer och mål, samt med en lika enkel strävan som är i samklang med alla andra omkringboende individer. Den leder ingen vart, utan är bara ett sätt att upprätthålla och behålla livet och dess egenskaper på samma nivå som den var innan. Målet är snarast att inte förändra något och bara upprepa det som fanns tidigare, ett mål som kan betraktas som viktigt eftersom det skapar den trygghet som är ett viktigt mål för många.

Denna trygghet skapar också utrymme för att ett mindre antal individer, men inte alla för då kollapsar systemet, kan söka insikter i alltings rätta och sanna natur. Första steget blir att organisera vetandet som framspringer ur våra sinnen, det ständiga och oändliga flöde av information om den omgivande världen och dess upprepningsbara struktur och ordning samt de flöden som aldrig upprepas och alltid är nya, till insikten långsamt kommer att allting ständigt förnyas och att de fasta konkreta strukturerna bara är en fasad som vi använder för att få en trygghet i tillvaron och en fasthet som vi använder för att förstå upprepningens natur, som inte är samma som sanningar om naturen i sig.

Den upplysta vägen leder raka vägen förbi allt som är konkret och sant, där flödet ständigt bildar nya mönster och strukturer och det enda sanna är flödet, virvlar och återvändandet. Just dessa egenskaper är också det som kittlar våra sinnen, vår lust och längtan och det som skänker avkoppling, inspiration och engagemang. Det innebär att alla utan undantag använder den upplysta vägen, vare sig de vill det eller vet om det eller inte, eftersom verkligheten sann natur är extremt enkel samtidigt som den erbjuder oändliga möjligheter. På så vis är alla på väg åt detta håll, men det är bara få som gör det som en uttänkt medveten handling, men inte ens dessa når fram om de inte släpper denna strävan

och låter den få färdas fritt genom självtryck, av samma slag som överallt annars i tillvaron.

Skillnaden mellan den upplyste och de som inte är det är bara den att den upplyste vet varför allting är ingenting, medan den som inte är upplyst saknar kunskap om ingenting. Det gör att de två både är identiska i sina tankar och varandras motsatser.

INLEDANDE TEORI OCH METOD

PERSONLIGA ÅSIKTER

Frågor och svar

Från barnsben och genom hela livet ställer vi frågor om världen runt omkring oss och anammar svar av skilda slag, somliga av mer personligt slag, andra av mer allmängiltig karaktär som vi delar med andra och dessutom många gånger kallar vetenskapliga, i tron att detta innebär att de är fullständigt sanna. De personliga svaren är sanna för oss som individer, och de allmängiltiga svaren är sanna för oss som människor.

Det personliga och icke-vetenskapliga

Det mesta av våra tankar är strikt personliga och kretsar kring våra sinnesintryck och tolkningar av dem. Vi jämför dem med tidigare intryck och betonar likheter, upprepningar och samband, vilket ger oss strukturer och mönster. Detta ger oss referenser och erfarenheter som i sig ger förståelse och en viss försägarhet av verkligheten omkring oss.

För att kunna dela dem med andra och även ta tillvara andras erfarenheter, måste dessa intryck jämföras och säkras så att de kan kallas allmängiltiga. Om detta av något skäl, vilka onekligen är många, inte kan utföras, består intrycken, dess mönster och vår förståelse av dem som personliga och kan inte omformas till något vetenskapligt. För somliga människor är inte detta varken något problem eller ens önskvärt, men för andra är det en strävan och ett tydligt önskemål att omvandla personliga åsikter till vetenskap, i synnerhet när det gäller övertygelser som man vill dela med sig till andra eller rent av påtvinga andra människor.

Förklaringarnas grund

Vi litar på våra egna sinnen och vårt eget förstånd, vad än andra har för uppfattning, liksom vi ofta litar på resultat som anges vara vetenskapliga. En del kulturer saknar tron på vetenskap och har större tillit till religion istället.

Hos en del folk är världsbilden relativt komplicerad, där det både finns inslag av en strävan mot allmängiltig kunskap i en slags vetenskaplig anda samt fullständig tilltro till utsagor och påståenden från religiösa eller andliga ledare.

Övertro finns både inom religiösa och vetenskapliga system. Inom religionen gäller den för personliga påståenden som inte är allmängiltiga, men inom vetenskapen gäller den främst som en avgränsare för vad som är sant och vad som inte är det, men då avgränsar man alla de personliga intryck och åsikter som inte kan tyglas och införlivas i ett strikt vetenskapligt system som bygger på logiska grunder och måste påvisas vara allmängiltigt. Det innebär inte att det som inte är vetenskapligt är osant, det innebär bara att de är personliga och inte allmängiltiga. Övertro innebär att man inte ser eller förstår denna skillnad.

Myternas värld

Alla samhällen utgår från grundläggande påståenden som styr resten av världsbilden och tankevärlden.

I moderna västerländska samhällen är det vetenskapen som utgör denna grund och tilltron till logiken som en värdig bas för sanna påståenden, men logiken har påtagliga begränsningar som de flesta blundar för. Det medför att till och med vetenskapliga samhällen frambär myter som förklarar det obeskrivbara.

Frågornas värld

Att ställa frågor och att ständigt ifrågasätta det man läser och hör samt att leva i de fria föreställningarnas värld, där allt är möjligt tills upptäckten av begränsningar avskär dess oändlighet, är den fantasifulla värld där både den seriösa forskaren ägnar mycket tid men också en plats eller ett tillstånd där amatören trivs. Medan amatören vill lösa upp och tänka nya tankar, vill forskaren ta ett steg till och tygla formerna så att de blir fullständigt tämjda och uppstyrda av logiskt grundade analyser.

SANNINGEN OM SANNINGAR

För att förstå vad vetenskaplig forskning är för något, hur resultaten uppstår och vilka begränsningar den har, måste man vara väl förtrogen med metod och teori. Då kan man forska själv samt granska och läsa forskningsresultat med en fördjupad behållning.

Vetenskap, logik, likhet, sannolikhet, samband

Vetenskaplig forskning syftar till att vara allmängiltig, vilket innebär att slutsatser och påståenden är lika sanna för alla människor oavsett åsikter och kulturella bakgrund etc.

Det är viktigt att påpeka att de är lika sanna men aldrig fullständigt sanna, eftersom det i alla forskning utan undantag om verkligheten innehåller subjektiva moment, vilka skapar tänkbara eller teoretiska felkällor. Bara teoretisk matematik saknar subjektivitet, men så fort den tillämpas på verkligheten måste man infoga subjektiva moment.

All vetenskaplig forskning består av slutsatser som utgår från logik, som antingen är induktiv eller deduktiv. Det påminner bland annat om att extrapolera inom matematiken.

När vi väl känner till och har identifierat objekten i tillvaron och dess väsentliga egenskaper, kan vi genom klarlagda likheter dra logiska slutsatser om grupperna A, B, C etc som säger oss något om sambanden mellan dem. Statistiska metoder kan därefter säga oss hur stor sannolikheten är huruvida dessa samband är slumpmässiga eller inte, eftersom det statistiska utfallet jämförs med hur en fullständig slumpmässighet gestaltar sig, vilket sker på logiska grunder.

Logik, och därmed all vetenskap, har ett strikt matematiskt och objektivt perspektiv, men vetenskapligt användande av logiken kräver subjektivitet. Det innebär att all vetenskaplig forskning består av möjligheter, begränsningar och felkällor.

Subjektiv identifiering av objekt och egenskaper

Verkligheten är varken logisk, förnuftig eller intelligent till sin natur, men den inrymmer möjligheter som logik och förnuft. Dessutom omfattar den en slags oändlighet som måste tyglas och koncentreras samt översättas till begrepp eller siffror, innan den kan ingå i en vetenskaplig forskning och logiskt grundade metoder kan tillämpas.

Det första steget är att identifiera objekt och dess egenskaper, som sedan ska jämföras för att successivt sammanfoga sannolika påståenden om verkligheten.

Antalet tänkbara avgränsningar för att identifiera objekt liksom för objektens egenskaper är oändliga, varför vi måste använda vårt subjek-

tiva omdöme vad vi menar med olika begrepp, var gränserna mellan närliggande begrepp ska dras, så att vi endast får med de objekt vi vill studera. Det är alltid vi själva som avgränsar objekten och anger vilka egenskaper som vi betraktar som viktiga. Detta är inte något som naturen själv bidrager med eller ens ger en antydning om, utan bara något som vi själva utför.

Beroende på hur objekten avgränsas gentemot varandra och vilka egenskaper som identifieras, kommer de logiska slutsatserna att bli en automatisk effekt av detta. Det är alltså genom vårt egen identifiering av objekt och eget urval av egenskaper som förutsättningarna för slutsatser skapas.

Subjektivt och objektivt

I grund och botten är all vetenskaplig forskning matematisk och bygger på sannolikhetsberäkningar, men i de fall som verkligheten inte framträder för oss på ett matematiskt sätt, måste den först omvandlas till något som i varje fall påminner om matematik innan den kan analyseras med logiska metoder. Ifall detta inte sker, är inte heller undersökningen vetenskaplig.

Det objektiva i en forskning är begränsat till den logiska slutsatsen, som i sig grundar sig på en jämförelse mellan objekt eller egenskaper vars urval och avgränsning bygger på subjektiva moment. Därför grundar sig all objektivitet på subjektivitet. Något annat är omöjligt.

Genom att söka efter de subjektiva momenten, finner man automatiskt de delar som saknar vetenskaplig grund och är av personlig natur. Ibland delar vi den uppfattning som låg till grund för identifiering, avgränsning av objekt och urval av egenskaper, men ibland har vi andra uppfattningar, vilket mycket väl kan medföra andra resultat och slutsatser.

När olika grupper av forskare anammar olika val av identifiering, avgränsning och urval, bildas skilda paradigmer eller skolor, där alla dessa oavsett hur långt de står från varandra kan hävda en vetenskaplighet i sina studier.

FORSKNING AV FORNMINNEN

Forskningen inom humanistiska ämnen följer strukturen inom teori och metod hos de strikt naturvetenskapliga ämnen, trots stora skillnader i förutsättningar och möjligheter.

Inom all forntidsforskning gäller att de grundläggande frågorna runt materien, rummet, tiden och energin blir besvarade. Materia är detsamma som kategori eller typ, där de fysiska egenskaperna klarläggs och används för att dela upp dem i olika typer, som kan uppfattas som naturliga. Dessa typer och dess egenskaper måste sedan följas i ett rumsligt och ett kronologiskt perspektiv, för att få ett flöde eller skeende, där den materiella kulturen kan definieras och beskrivas samt identifieras och avgränsas i tid och rum.

Energien däremot framträder inom områden som ofta rubriceras funktion, ekonomi och sociologi. Här framkommer energins flöde, samt hushållning och förvaltning av resurser, som, kan ses som bunden energi.

Fornfynd, fornlämningar och folkminnen

Forntiden kännetecknas av fornfynd, fornlämningar och folkminnen. Det är inte alltid som det finns en tvär gräns mellan de två första grupperna. Dessa tre grupper kan gemensamt kallas fornminnen.

Fornfynden är de föremål etc som exempelvis kan plocka upp och bära med sig, såsom flintyxor och silvermynt.

Fornlämningar är antingen fornfynd som är för stora för att man ska kunna ta dem med sig eller har en så spröd konsistens, såsom förhöjda fosfatvärden i marken, att de inte går att flytta från fyndplatsen, såsom gravhögar, bebyggelselämningar och milstenar.

Folkminnen däremot är sagor, sägner och gamla namn eller ortnamn eller annat som muntligen eller skriftligen är bevarat från forntiden. Även ägargränser mellan egendomar och rekonstruktion av tidigare gränser kan inräknas här.

Systematisera ett urval egenskaper

Arkeologi och studiet av människors samhällen under forntiden måste inom grundforskningen ägna sig åt noggranna analyser av föremål och fornlämningar av alla de slag för att på ett systematiskt sätt kunna ordna dem i typer och serier.

Alla fornminnen har var och en ett oändligt antal egenskaper, varför all forskning tvingas reducera antalet studerade egenskaper till ett mindre antal hanterliga egenskaper, vilka har till uppgift att representera fornminnet i fråga på ett omfattande sätt där alla väsentliga egenskaper

medräknats och ingår. Åsikter om vad som är väsentliga egenskaper och hur de ska registreras är delvis subjektivt grundat, varför en sådan klassificering av fornminnenas väsentliga egenskaper aldrig kan bli slutgiltig och permanent, utan måste vara föränderligt och kompletterbar.

Registreringen av väsentliga egenskaper hos fornminnen måste ske på ett så objektivt sätt som möjligt, för att uppgifterna tillika med slutsatser och resultat ska vara allmängiltiga och användbara av andra forskare. Val av noggrannhet, såsom antalet decimeter vid mätning etc, grundar sig på vad som är en rimlig arbetsinsats gentemot målet, varför en fortsatt forskning kan kräva en större exakthet.

Jämförande studier av likheter och olikheter

Objektiva registreringar av egenskaper, vars urval dock är subjektivt påverkade, medför en möjlighet till jämförelser. Ju fler egenskaper som registrerats och ju noggrannare detta har skett, desto större möjligheter finns det att jämföra två eller flera fornminnen med varandra för att mäta sannolikheten av att de står i ett närmare beroendeskap till varandra än vad slumpen medger.

Om jämförelser mellan väsentliga egenskaperna visar att vissa fornminnen har så omfattande likheter att de inte är slumpmässiga, återstår frågan hur omfattande likheterna är och hur nära folkminnena står varandra. Ju större och mer omfattande likheter, desto närmare varandra står fornminnena ifråga.

Typer och typdefinitioner

Fornminnen kan med fördel samlas i ett visst antal grupper med gemensamma egenskaper, där en gränsdragning mellan olika grupper emellanåt kan bara svår att återfinna på ett naturligt sätt, såsom mellan stensättning och röse där bara den relativa höjden är avgörande, medan skillnaden mellan hög och röse baseras på valet av byggnadsmaterial.

Typindelningen grundar sig på nödvändigheten av att kunna hantera stora mängder med fornminnen, på samma sätt som urvalet egenskaper som studerats hos de enskilda fornminnena var en nödvändighet för att kunna beskriva fornminnet i fråga. Liksom registreringen av egenskaper hos fornminnen ibland måste kompletteras eller kontrolleras, måste även en typindelning genomgå samma prövning ibland.

Resultatet blir en definition av typen ifråga. Vissa typer har en naturlig avgränsning mot andra typer medan andra har en mer rationell gräns, där risken är stor att olika bedömare gör olika typklassificeringar i gränsfallen, såvida man inte har kompletterat gränsen med en strikt matematiskt definition, som dock är subjektivt vald. Även när vi anser att gränsen är av naturlig och inte rationell art, måste vi påminna oss om att valet av registrerade egenskaper och graderingen av vilka som är

väsentliga i hög grad är subjektivt påverkade. Således har även de naturliga typindelningarna en subjektiv bakgrund.

Härur framträder de olika egenskapernas sammanhang, genom att typerna avgränsas från varandra.

Typologiska serier

Grupper om tre eller fler typer, vilka har gemensamma eller likartade egenskaper och står varandra nära, kan ofta men inte alltid placeras i en sådan ordning att vissa egenskaper förändras på ett regelbundet sätt längs seriens ena ände till den andra. En sådan typologisk serie bör stärkas med fler egenskaper som är oberoende från varandra innan man går vidare och granskar orsaken till seriens uppkomst.

Ifall två eller fler oberoende egenskaper förändras på detta sätt längs en viss typserie, och det inte samtidigt finns egenskaper som föredrar en annan ordning på typernas inbördes placering i den typologiska serien, kan man hävda att existensen av den typologiska serien är resultatet av kontinuerligt mänsklig verksamhet, på samma sätt som uppkomsten av de enskilda typerna ifrån är det.

Orsaker till likheter, typer och typologiska serier

Människor med samma kunskapsmässiga bakgrund, myter och föreställningar samt värderingar, förväntas på ett generellt sätt att upprepa vad de känner till och vad andra före dem har gjort, med ett mindre inslag av förändringar. Härav uppstår de icke slumpmässiga likheterna av egenskaper hos fornminnen, vilket samlar dem till fristående typer, vilka i sin tur ordnas i typologiska serier kan ha uppkommit av flera olika orsaker. Hit hör främst kronologiska, rumsliga, sociala och ekonomiska orsaker.

Tid kan var en orsak till den typologiska serien, där egenskapernas förändras från typ till typ på ett relativt regelbundet sätt, från den äldsta typen till den yngsta. Vanliga egenskaper här är att man emellanåt experimenterat och provat nya vägar framåt, varefter man upptäckt vilka egenskaper som var de bästa och sparat dem till efterkommande produkter. Om det finns möjligheter att datera fornminnena ifråga och därmed de enskilda typerna, kan man klarlägga huruvida den typologiska serien har kronologiska orsaker, vilken ände som är äldst respektive yngst, men också under hur lång tid som serien varit rådande eller verksam.

Rumliga orsaker kan också ligga bakom den typologiska serien, där den typologiska seriens ändar representeras av olika väderstreck. Här kan man finna en spridning hos egenskaperna som sammanfaller med andra geografiska riktningar. Denna orsak är mycket lätt att verifiera genom att kontrollera fornminnenas placering eller härkomst. Å andra sidan brukar inte typologiska serier med rumslig bakgrund vara särskilt

tydliga, utan mer av generellt slag eftersom norrsydliga skillnader kan vara lika stora som östvästliga, vilket medför en stor svårhet att över huvud taget upprätta en typologisk serie.

Sociala och ekonomiska orsaker kan också medföra stora svårigheter att upprätta typologiska serier av en grupp med närstående typer. Den sociala hierarkin är inte alltid på rak och stegvis att fornminnena återspeglar den som en typologisk serie, utan med en viss variation som kan tendera att öka för varje steg nedåt man kommer i hierarkin. Här kan vi förvänta oss att vissa egenskaper har en symbolisk funktion, som antingen syftar till att föra vissa hierarkiska steg samman eller skilja dem åt. Nära till hands är även den ekonomiska orsaken, där typvariationen kan ha orsakats av lyxvarianter vid sidan av mer vardagliga varianter, med en betoning på vissa egenskaper såsom val av material eller storlek, medan andra egenskaper är relativt oberörda av åtskillnaden.

Härur framträder de enskilda typernas sammanhang, genom att den typologiska serien förklaras.

Förändringens orsaker

Sammantaget kan hävda att de flesta typerna omfattar så pass många enskilda fornminnen att de har en relativt lång tillverkningstid, vilken även märks i variationen hos egenskaperna. Alltså finns det förutsättningar att återfinna kronologiska orsaker till den typologiska variationen. Samtidigt kan vi inte förringa den rumsliga variationen och en påverkan av social och ekonomisk art.

Exempelvis kan flintyxor från trattbägarkultur (c:a 4000-3000 f.Kr.) återge en närmast ren kronologisk orsak till typskiftena i den typologiska serien, eftersom det i södra Sverige och Norge inte finns varken någon rumslig variation eller tendenser inom typerna som kan antas ha social eller ekonomisk orsak, vilket i gengäld återfinns om man sammanför samtliga yxtyper under den berörda typen, varvid skafthålsyxor och kopparyxor framträder som en lyxvariant.

Som en motsats till flintyxorna kan man exempelvis studera monumental gravplatser under äldre bronsålder (period II-III, c:a 1500-1100 f.Kr.) där valet av material successivt övergår från jordhögar i söder till stenblock i norra Götaland och längre norrut, men där det ibland finns påtagliga undantag från denna rumsliga kontinuitet. Likaså finns något som kan antas ha sociala eller ekonomiska orsaker, eftersom storleken men också framträdandet i landskapet kan skilja sig högst väsentligt inom de enskilda delområdena. Dessutom finns redan en markant social åtskillnad, genom att dessa högar och rösen bara representerar en liten del av befolkningen.

Ett materiellt perspektiv på ett övre skikt i samhället

Genom registrering och analyser av fornminnenas egenskaper, ordna dem i olika rationella eller naturliga typer, samt förena snarlika typer i typologiska serier vars bakomliggande orsaker klarläggs, får vi en bild av samhället ur ett materiellt perspektiv. Det är fornminnena som berättar om samhället och det är bara den del av samhället som förklaras och beskrivs där de berörda fornminnena hör hemma.

Det innebär att eftersom det finns skäl att tro att dessa fornminnen bara berör runt 10% av befolkningen, är det genomgående denna lilla andel av befolkningen som studeras, inte den återstående delen som i ett socialt och ekonomiskt perspektiv alltid faller under utvalda del. På så vis är arkeologi inte ett forskningsfält för att utreda hur vanliga människor, om man med det menar den stora massan eller allmogen i stort, hade det. Det finns nästan inga fornfynd eller fornlämningar från denna stora andel av befolkningen med datering från medeltid eller de två efterkommande seklerna, lika lite som det finns under bondestenålder, bronsålder eller järnålder.

Kontext och sammanhang hos de typologiska serierna

Typologiska serier är inget slutmål för forskningen av fornminnen, utan dessa kan sammanföras till komplex av typologiska serier, där man studerar hur många typologiska serier på olika sätt samverkar med varandra. Det kan röra sig om att flera typer framträdde och introducerats samtidigt vid samma tid, eller till en ny plats eller i ett nytt sammanhang, som på gravplatser eller i depåer.

Härur framträder de typologiska seriernas sammanhang, genom att kontexten de ingår i förklaras. Dessa kontexter eller sammanhang används för att dra rationella eller naturliga gränser i tid och rum, för att på så vis upprätta kulturer eller kronologiska scheman, men de säger fortfarande inte särskilt mycket om samhället i övrigt.

Man kan med fördel mena att kontexten även omfattar resultaten från jämförande studier av de egenskaper hos fornminnen, typer och typologiska serier, vilka berättar något om praktiska och symboliska funktioner, eller ekonomiska aspekter såsom hushållning och förvaltning av allehanda viktiga resurser, men också sociala strukturer, hierarkier och rättssystem, samt religiösa utövning.

Funktionella sammanhang

När man har hela eller det mest av bilden klar för sig vad en viss kultur står för och vilka egenskaper den har, utifrån studiet av kontexten av typologiska serier, återstår flera olika typer av analyser. En av dem är vilka symboliska och praktiska funktioner de kända fornminnena har

haft och vilka övriga funktioner som det bör ha funnits behov av i samhället samt något om hur detta kan ha blivit löst på annat sätt.

Ibland kan man notera att man har löst ett visst problem men på ett okänt sätt och sannolikt haft en viss uppsättning redskap etc för att genomföra arbetet, men här gäller det omvända eftersom det inte finns några kvarvarande fornminnen som motsvarar det behov som vi vet var tillgodosett på något sätt. Ett enkelt exempel är att yxor inte fungerar om man bara håller yxbladet i handen, utan de måste ha haft skaft som förslagsvis var gjorda av trä. Likaså hade man sannolikt någon form av slädar eller vagnar med dragdjur och seldon för att dra fram byggnadsmaterial till en del av fornlämningarna.

Varje fornminne bör ha haft ett flertal olika funktioner, såväl symboliska som praktiska, vilka blir oändliga till antalet eftersom olika användare och betraktare samt övriga berörda personer betonat funktionerna på sitt eget personliga sätt. Därför söker man antingen efter de generella funktionerna, eller de specifika som bara gällt för ett enskilt fornminne ur ett visst perspektiv som forskaren själv har valt.

Ekonomiska och sociala sammanhang

Andra analyser riktar in sig på hur man har hushållat och förvaltat resurser, där grundtesen bland annat hävdar att man inte slösar i onödan utan att en form av slöseri såsom gåvor kan syfta till att man vinner något annat i stället såsom vänskap. Likaså att man inte anstränger sig och håller mer boskap än vad man behöver, vilket innebär att boskapsmängden indirekt återger befolkningens storlek.

Ytterligare en del analyser kan syfta till att skilja lyxprodukter från allmänna produkter för att återskapade detaljer från den hierarkiska strukturens övre del. Slutligen når man fram till religiösa analyser, av tro och tankar i samhället, efter det att de mer konkreta funktionerna och ekonomiska beteendena klarlagts.

Å andra sidan kan man hävda att bilden av ett mer komplett sammanhang inte framträder förrän man förstår egenskapernas, typernas och typseriernas samband och utveckling i tid och rum, samt deras funktioner och betydelse i ekonomiska och sociala anseenden. Då först kan man ge en kontextuell beskrivning av samhället och dess individer, där även immateriella egenskaper som tro och tanke ingår.

Kritiska resurser

De resurser som fanns tillgängliga under forntiden var inte alltid oändliga, men var och en av dem hade i varje fall ett oändligt antal egenskaper, vilket medför att alla forskning måste avgränsa såväl de viktigaste resurserna som de viktigaste egenskaperna för att göra en studie genomförbar.

Luft omkring oss som vi andas var ingen kritisk resurs, men metaller och många andra råvaror var det. Till och med land och mer eller mindre bördiga marker var kritiska resurser, även om jordbruket eller boskapsbetet var extremt extensivt, eftersom man på något sätt hade investerat arbete och engagemang i det. Med tiden skulle många marker utnyttjas mer intensivt och därmed ökade också värdet. Alla kritiska resurser betingar ett värde och dess ägare vill ha någonting i kompensering för att avvara nyttjanderätten till andra. Från början var bara det bara det fysiska tinget som hade ett värde och dessa priser reglerades ofta utifrån hur lång tid de tog att ta fram och sedan förädla. Därför kunde priser ofta vara beständiga under mycket lång tid.

Ren kunskap hade däremot sällan något konkret värde som gick att köpa eller sälja. Den kunde däremot tillhöra vissa bestämda grupper i samhället, vilka ogärna ville att den skulle föras till andra. Här ingick bland annat yrkeshemligheter, som man ville hålla på för att kunna sälja vissa tjänster och varor. En del andra kunskaper var inte alls skyddade, i de fall som de bidrog till ett bättre och säkrare samhälle på något sätt. Vissa kunskaper var offentliga men ändå inte möjliga att praktisera, eftersom de var starkt förknippade med särskilda roller eller ämbeten, där personerna i fråga hade en outtalad ensamrätt att använda dem.

Tjänster däremot är en urgammal handelsvara, där personer kunde sälja ett dagsverke eller andra tjänster, alltifrån prostitution till medicinskt hjälp och bot från kloka gubbar och gummor. För slavar och andra dagarbetare fanns en driftskostnad, som i princip bara avsåg att hålla dem vid liv.

Kunskaper var alltså ingen handelsvara i sig, utan det var bara varorna som producerades och de tjänster som kunde utföras som betraktades som kritiska resurser med ett visst värde.

Socio-ekonomiska resursanalyser

Det socio-ekonomiska perspektivet handlar ofta om nyttan av olika resurser, varför man betonar de kritiska resurserna där efterfrågan förväntas vara större än eller lika stor som tillgången. Ibland kan dock en resurs vara viktig och värdefull trots ett överflöd, beroende på särskilda omständigheter. Hit hör exempelvis överdrivna landtaganden vid kolonisation.

Hushållning och förvaltning av de kritiska eller eftersökta resurserna ger de socio-ekonomiska sammanhangen i samhället i ett perspektiv där man fokuserar på den konkreta eller fysiska nyttan, men hur detta skedde i detalj kan ha varierat kraftigt mellan olika människor och i olika situationer.

Nyttan med något visst måste inte vara konkret eller fysisk, utan kan likväl vara abstrakt och relationsskapande. Både familjen och folkgruppen som familjen ingår i bygger sin sammanhållning lika mycket på nära relationer som på konkret nytta, där balansen mellan dem skapar styrkan. Eftersom dessa relationer är ständigt föränderliga och dessut-

om skiljer sig från människa till människa, finns måhända en generell relationsstruktur men den är i regel lika obeskrivbar för forskare av i dag som vad den var då när den gällde.

En av de få tydliga strukturerna som dock framträder är sociala strukturer, såsom hierarkier.

Människors samhällen – typ, tid och rum

Jämförelser mellan forntida samhällen och andra kända samhällen oavsett ålder, följer samma logiska regler som typindelningar och typologiska scheman. Det gäller att identifiera olika typer av sociala samhällen och hur de utvecklats från varandra samt slutligen hur detta eventuellt har upprepats på olika platser vid olika tider.

En extremt grov indelning i tre nivåer består av:

- **mindre lokala grupper** om högst ungefär 200 personer, där alla känner alla och är involverade i en hierarkisk hierarki.
- **mellanstora homogena grupper**, som till sin kärna består av många mindre grupper, vars representanter bildar en egen mindre grupp, samt eventuellt med ytterligare en nivå uppåt där många likvärdiga representantgrupper utser egna representanter på nytt, vilka träffas och bildar en översta grupp, men där alla har en gemensam bakgrund och känner en tillhörighet till varandra trots att man personligen inte känner varandra.
- **stora variabla grupper** där denna typ av representantskap som återfinns i de mellanstora grupperna omfattar olika folk med olika bakgrund och som på ett naturligt sätt inte känner en tillhörighet. Ett exempel är präster, biskopar och ärkebiskopar och påven.

Val av kontextuellt perspektiv

Studier av kontexten eller sammanhangen, hur och varför skilda saker hör ihop, sker genom ett valt perspektiv som forskaren alltid väljer själv. Inget perspektiv är komplett eller allomfattande. Det allmänna arkeologiska perspektivet är, som nämnts ovan, i grunden ett materialbaserat perspektiv där man betonar ett urval egenskaper som systematiseras tills man erhåller en så komplett uppsättning sammanlänkade typologiska serier som möjligt, för att bringa ordning på fornminnenas förändring hos dessa egenskaper, där axlarna motsvarar tid och rum. Då erhålls den egenskapsmässiga utvecklingen över stora områden. Egenskaperna i sådana scheman kan sedan användas för att dra slutsatser om socio-ekonomiska funktioner för att erhålla nytta och relationer. Ju mer bristfälliga sådana scheman är, desto sämre blir också resultatet av de socio-ekonomiska eller funktionella analyserna.

Varje enskild studie försöker använda så mycket av detta som möjligt som en slags bakgrundskunskap, för att sedan välja ut ett visst perspektiv till fördjupning. Val av perspektiv är en oändlig möjlighet, eftersom det går att fokusera på precis vad som helt, från vilket håll som helst. Med andra ord, antalet frågor som en forskare kan ställa är oändligt, likaså antalet svar som fornminnena kan avge.

Avgränsningen av svaren

Många forskare tror att de kan svara på ställda frågor, men vad de i regel gör är att de avgränsar värden som anger var svaret kan återfinnas. Dessa värden anger hur det eftersökta svaret ser ut som mest eller som minst, men ytterst sällan hur det verkligen är. Forskning syftar till att avgränsa svaret så mycket som möjligt och undanröja osäkerheter, men sällan eller aldrig att finna det exakta svaret.

Orsaken beror på att många steg i forskning bygger på sannolikheter eller rimlighetsbedömningar. Dessa kan aldrig bli sannare i ett senare skede av forskningen och resultaten behåller dessa brister och svagheter. Ett svar är därför såväl en avgränsning som anger hur svaret är som mest eller som minst, helst både och, men dessutom är det summan av alla sannolikhetsberäkningar och sannolikhetsbedömningar som ledde fram till svarets avgränsning. Denna summa kan ibland vara betydande och rent av omintetgöra resultatet i sig, eftersom felmarginalerna kan bli oöverstigliga.

Tro och tanke hos individ och samhälle

Här sluts cirkeln. Fornminnena har uppkommit som ett resultat av de bakomliggande individernas tro och tankar, medan påståendena om dessa människors tro och tanke utgår från de bakomliggande forskarnas egen tro och tankar. Därför kan man i lik hög grad analysera en forskares egenskaper som man kan studera en forntida människas egenskaper.

En enskild individ, från forntiden eller den akademiska forskningen, är inte förutsägbar, bara en större mängd personer är förutsägbara utifrån erfarenheter av hur de brukar bete sig i olika situationer. Det finns alltid ett visst antal individer som i olika lägen handlar oförutsägbart och anser att ett experimenterande är viktigare än att göra som andra har gjort tidigare. Det medför ett vidgande av handlingar och ett äventyrande där man många gånger erhåller andra resultat av handlandet än normalt, varav vissa är bättre och andra är sämre.

Denna oförutsägbarhet måste av nödvändighet också ingå i den arkeologiska forskningen för att förstå forntiden, eftersom vissa händelser, i synnerhet de som bryter mot traditioner och sedvänjor, kan ha detta som den direkta orsaken. Detsamma gäller forskningsmässiga framsteg, som ibland grundar sig på långvariga och noggranna studier men som i regel ger förutsägbara resultat men ibland kommer av spon-

tana och oväntade analyser av egenskaper hos fornminnena som ingen annan värderat särskilt högt eller förbigått.

Kvalitet eller kvantitet

De flesta arkeologiska studierna är kvantitativa till sin art, det vill säga att man studerar och jämför många fornminnen med varandra, samt baserat på antalen likheter och olikheter drar slutsatser och forntida förhållanden. För att kunna åstadkomma detta krävs ibland att man gör kvalitativa och subjektiva bedömningar, där man framhäver objektets unika särdrag.

Kvalitativa studier av ett objekts unika egenskaper, oavsett om det förekommer på andra fornminnen eller inte, kan berätta mer om något visst för just det specifika fornminnet. Hit hör exempelvis studier av hur ett enskilt keramikkrärl är uppbyggt, hur gjutsömmarna är placerade på ett bronsföremål etc. Ifall sådana studier upprepas, kan resultaten sedan användas i kvantitativa studier, vilka är de vanligaste inom arkeologin.

Fakta och flexibilitet

Fakta kallar vi de slutsatser och analytiska resultat som tycks vara beständiga och vars påverkan av subjektiva moment antingen delas av en majoritet av befolkningen eller förefaller vara så betydelselösa att de i praktiken kan ses som försumbara. Gamla och nya lösningar står sig länge just därför att de uppfattas som allmängiltiga.

Fakta är detsamma som de automatiska genererade resultat som en viss uppsättning förutsättningar leder fram till i ett visst perspektiv, men i dessa förutsättningar ingår alltid en viss andel subjektiva moment, som i de fall som de känns betydande gör så att fakta istället uppfattas som en teori, vilket fakta egentligen alltid är. Ändras perspektivet eller förutsättningarna, ändras även en rad andra faktorer inklusive de subjektiva momenten, vilket medför att andra resultat genereras automatiskt.

Forskning är inte att dra slutsatser, för de är alltid givna i ett slutet sammanhang, utan det är att skapa dessa slutna sammanhang. Det leder i sin tur till att en forskare måste ha ett stort mått av flexibilitet vad gäller att upprätta sådana sammanhang samt att se och rannsaka alternativen till det sammanhang man har valt.

Arkeologisk övertro

Många forskare tror att deras egen forskning är objektiv och saknar subjektiva moment, men att många andras är mer eller mindre subjektiva. Graden av subjektivitet kan skilja sig högst avsevärt, men ingen är fri från det.

Fortfarande finns det många arkeologer som saknar förståelse för nödvändigheten att studera fornminnenas grundläggande egenskaper för att förstå forntiden, samt att den enda kvantitativa vägen är via egenskapsvärden, typer, typologiska serier och scheman över deras samband. Ju mindre förståelse vi har av fornminnena och deras egenskaper, desto mindre riskerar också vår förståelse att bli för forntiden.

De svar som erhålls säger sällan hur det var, utan bara hur det var *som mest* eller *som minst*, eller helst när två kompletterande svar anger både-och varvid det eftersökta svaret finns någonstans däremellan.

Likası är förståelsen bristfällig vad det gäller beroendskapet mellan de kvarvarande fornminnena och ett övre skikt i det forntida samhället. De flesta som levde under forntiden tillhörde ett skikt som inte efterlämnade några fornminnen.

ENERGI SOM PERSPEKTIV

FÖRSTÅELSE FÖR HUSHÅLLNINGEN

Grunden för all arkeologisk forskning är typologiska serier, ordnade i gemensamma eller sammanvävda scheman, som används för att avgränsa kulturer gentemot varandra i tid och rum. Dessa kan sedan användas i fortsatta analyser rörande socio-ekonomiska och funktionella analyser, vars gemensamma perspektiv kan sammanfattas i begreppet energi.

För att kunna förstå forntida byggnadsverk och samhällsstrukturer är det viktigt att även ha med faktorer som energi i beräkningarna och modellerna. Å andra sidan kan man betrakta de andra faktorerna i ett perspektiv där energi istället är huvudbegreppet.

Varje ansträngning, oavsett slag, medför en viss energiförbrukning för individen och det samhälle som individen ingår i. Varje ansträngning motiveras och försvaras av den som utför den och kan även förklaras och beskrivas av utomstående.

Hushållning och förvaltning

Alla former av energi kan ses som tänkbara resurser, och alla nyttjade resurser är direkt eller indirekt en form av energi och leder till en energiförbrukning.

Hushållning innebär att vi sparar, ransonerar och fördelar resurser på ett effektivt och planerat sätt inför en förbrukning.

Förvaltningen innebär att vi förbrukar en viss resurs i avsikt att erhålla en viss effekt. Den erhållna effekten bör motsvara omfattningen av förbrukningen på ett rimligt sätt, vilket bara kan bedömas korrekt om man känner till planeringen och den bakomliggande motiveringen.

Funktion

Förbrukningens syfte är att erhålla en effekt, att använda energin och genomföra en form av förädling eller förbättring eller att bara bibehålla en viss situation och hindra sönderfall eller nedgång. De resurser som används kan då sägas ha en viss funktion, av praktiskt eller symboliskt slag, där det praktiska ger fysiska effekter medan de symboliska funktionerna stimulerar intellektuella resurser.

Enskilda fornminnen har ofta flera funktioner och en del av dem kan ofta bestämmas och avgränsas vid den typologiska analysen där de-

ras egenskaper granskas, såsom spår efter användning eller innebörden av deras kontext i gravar, boplatser etc.

Fornminnenas socio-ekonomiska energiförbrukning

Energi eller energiförbrukning som begrepp motsvarar de ansträngningar man utför, där resultatet eller effekten av ansträngningen ibland är känd och vi i efterhand kan göra en bedömning av ansträngningens typ, omfattning och något om motivet eller den bakomliggande orsaken.

- Byggandet av en viss fornlämning
- Tillverkandet av ett visst fornfynd
- Bevarandet av ett visst folkminne

För att lyckas med detta måste man ta tillvara den energi eller de resurser som finns tillgängliga, eller se till så att de blir tillgängliga.

Till det mest grundläggande hör begreppet ekonomi som omfattar hushållning och förvaltning av fysiska resurser, såsom föda, råvaror och material av skilda slag. Hit kan man också räkna den fysiska styrka som finns hos boskap och människor. Vi tar reda på hur stor mängd material och föda som krävs samt hur mycket arbetstid som det krävs från människor eller dragdjur etc, men detta ger ofta en mycket begränsad förnyad insikt i forntida förhållanden.

Lika grundläggande är sociala förhållanden, där resurserna är folks välvilja, lojalitet, medgörlighet eller hot, för att frambringa och ta till vara deras mångskiftande intellektuella och sociala förmågor. Vi tar reda på hur omfattande kunskaper de hade och något om hur denna kunskap bevarades samt något om folkalliansernas egenskaper och villkor.

- Omfattningen och nyttjandet av ekonomiska resurser
- Omfattningen och nyttjandet av sociala resurser
- Funktioner hos fornminnen för att erhålla effekter

Omfattningen av en resurs säger ingenting om hur väl man nyttjade dem. Omvänt gäller också, där nyttjandet av en resurs inte säger någonting om hur omfattande den var.

En viss fastslagen eller säkerställd funktion, behöver inte utesluta andra funktioner som rent av kan ha varit viktigare.

Vi kan med viss sannolikhet ta reda på omfattningen av en del resurser, vi kan även med viss sannolikhet ta reda på hur mycket man nyttjade en del resurser, men inte den totala omfattningen av dem.

Det rekonstruerade forntida samhället

Spåren från forntiden är ett resultat av det kompletta skeendet, där människor agerat medvetet eller omedvetet och utfört handlingar enskilt eller tillsammans, vilka ofta men inte alltid följt samhällets traditioner och värderingar. Det kvarvarande resultatet av detta är fornminnena.

Det typologiska schemat, med avgränsning av kulturer i tid och rum samt med en del information om fornminnenas funktion, bygger enbart på en inbördes jämförelse av fornminnenas egenskaper.

Genom att sätta in fornminnena i ett socio-ekonomiskt sammanhang, måste man samtidigt ha ett jämförande material, för att kunna dra slutsatser av vad som är sannolikt och vad som inte är det. Jämförelser mellan forntida resultat med olika typer av samhällen runt om på jorden har skiftande värde, beroende på vad man frågar sig och hur väl utvalt det jämförande materialet är. Ju sämre val, desto sämre resultat. Oavsett vilket kvalitet resultaten har, fylls det typologiska schemat med viss information om kulturernas socio-ekonomiska förhållanden och de kända fornminnenas funktioner. Detta kan byggas vidare på ett målmedvetet sätt där den ena teorin läggs till den andra, varefter de sammanvävs, dels för att spåra motsägelser och inkonsekvenser som måste åtgärdas, dels för att jämförelser mellan de enskilda teorierna i sin tur kan medföra nya slutsatser, som ett resultat av interpolering eller extrapolering.

Världsbilden – vår egen kontra deras

Målsättningen är att återfinna deras världsbild, och allehanda egenskaper av den för att få en så fyllig och komplett bild som möjligt. Från urskiljandet av egenskaper hos fornminnena, vilka jämförs för att fastställa icke slumpmässiga variationer så att de typer som upprättas i möjligaste mån återspeglar de skillnader och värderingar som den forntida människan hade som var upphovet till dem. Därmed har också de kulturella scheman, som avgränsar kulturer i tid och rum, en förankring i likheter och skillnader som den forntida människan upplevde.

Desto viktigare är det då att man har ett relevant jämförelsematerial när man studerar likheter mellan de forntida kulturernas resultat och effekter av deras handlande gentemot historiskt kända eller nutida folks handlande och resultat.

Folk som har olika språk som inte är nära besläktade med varandra, har ofta olika tankesystem och skilda värderingar i en rad väsentliga frågor. Ju närmare språken är släkt med varandra, desto större är sannolikheten att de har en likartad syn på många viktiga egenskaper om sig själva och sin roll i samhället. Därför kan det exempelvis vara ett olyckligt val att jämföra nordisk forntid med så kallade stenålderskulturer på andra sidan jorden, såvida man inte gör många olika jämförel-

ser där detta bara är en bland många för att utreda graden av likhet beroende på avstånd.

Skeendet – modellen med det omvända perspektivet

Ett alternativt sätt är att gå händelserna i förväg och upprätta en modell över samhället och dess successiva förändring och utveckling. Med begreppet utveckling ingår alla former av långsamma eller hastiga förändringar, således även inveckling och avveckling.

Att bara utgå från fornminnena och deras egenskaper för att den vägen generera slutsatser medför stora begränsningar vad gäller att kunna dra slutsatser, även med socio-ekonomiska analyser med diverse kända kulturer som jämförelser, kan delvis överbryggas med hjälp av modeller. Sådana tankemodeller är fantasifulla skapelser som tar stor hänsyn till detaljer och konsekvenser. Här lever man sig in i skeendet ända ner på detaljnivå och sedan kända faktauppgifter och trovärdiga teorier skapat en stomme fyller man upp resten med fantasier av hur det kunde ha varit, gärna många olika varianter. På så vis kan man få idéer av hur det var under forntiden som i bästa fall även leder till idéer av hur dessa hypoteser kan prövas rent konkret. En annan effekt är att man kan få antydningar av konflikter mellan teorier. Ytterligare en effekt är att det stimulerar till fortsatt forskning. Således är fantasin en underskattad resurs som alla forskare har, men få vågar erkänna att de använder den, eftersom bruket av fantasin kan uppfattas som en riskabel och oönskad ovetenskaplig handling.

FÖDA OCH RÅMATERIAL

Landskapsutnyttjande

Att leva och bo i ett landskap erbjuder många konkreta fördelar. Här kan man finna föda, läkemedel och material till redskap, kläder och byggnader etc. För att ha detta inom rimligt avstånd väljer man ett vistelseområde, varinom man försöker finna bästa tänkbara plats eller platser för boendet. Det slutgiltiga valet kan vara styrt av sådant som närhet till rinnande vatten, tillräckligt torr mark året runt och uppsikt för annalkande faror från djur eller illasinnade människor. Tillfälliga hot från djurliv, grannfolk, klimatsvängningar etc måste det finnas lösningar på.

Konsumenter

Helt eller delvis är människan en konsument av det som naturen själv avger. Genom jakt, fiske och insamling av växtdelar, får man både föda, läkemedel och råmaterial för verktyg, redskap, kläder och byggnader etc. För att få allt detta behövs kunskaper om hur man lämpligast bör gå tillväga för att få så stor utdelning som möjligt med så lite ansträngning som möjligt, en kunskap som sedan kan gå i arv till efterföljande generationer.

Många kunskaper är allmänna inom den grupp som individen tyr sig till eller är underordnad. Samverkan sker inte bara mellan individerna för att underlätta sysslor och ansträngningar. Många gånger har även hunden tilldelats uppgifter, varför den ibland framstått som en fullvärdig flockmedlem i det mänskliga samhället.

Producenter

När naturen inte avger så mycket resurser man önskar av ett visst slag, tvingas man agera själv om man vill ändra på detta. Härav blev människan producent, med en inriktning på att själv styra över mängden av den resurs som man viss påverka. På så vis kan vi tala om landskapets nyttjandegrad, vilken ökade successivt bland annat som ett resultat av en generell och kontinuerlig men ändå ganska liten befolkningsökning.

Det första steget är börja med tamboskap där ökningen av födoproduktionen kan vara extremt stor i jämförelse med arbetsinsatsen. Befolkningen kan tioudubblas eller öka ännu mer genom en försumbar ökning av arbetsinsatsen. Däremot ökar hoten i form boskapspest, ensidig kost och en ökning av upprepade och nödvändiga sysslor, såsom höskörd eller herdarnas vaktande över och drift av boskapen.

Med odling kunde man också styra avkastningens omfång och innehåll, men här var ofta arbetsinsatsen betydligt större i jämförelse med vad man fick tillbaka. Ville man föda en viss befolkning enbart på odling i stället för boskap, innebar det samtidigt en betydande ökning av arbetsinsatsen. Dessutom fanns det stora faror med detta, eftersom missväxt äventyrade ett helt års föda. Likaså var man tvungen att skörda vid en viss tid på året och sedan samla avkastningen för att göra kontinuerliga uttag fram till skörden efterföljande år, med ständig risk för stöld eller förödande skador uppkomna av väder eller djur.

I så gott som hela den norra halvan av Europa var klimatet för fuktigt och kallt för en omfattande odling, varför det nästan ända in i modern tid kom att förbli en mindre viktig produkt för att föda befolkningen, medan boskapskötseln och dess avkastning av mjölk och kött dominerade starkt.

Att hitta i landskapet

Oavsett om man är konsument eller producent är det viktigt att kunna hitta i landskapet, vars omfång är så stort att det är viktigt att ta tillvara den kunskap som redan finns. På så vis lär man sig var de vilda djuren rör sig, var fiskevattnen är som bäst och var de åtråvärda växterna trivs. Man lär sig också var det finns betesmarker och vattenhål, både för egna och andras djur. Likaså var det lättast att ta sig fram över mossmarker, genom djupa skogar eller vada över vattendrag. För de som har ärenden långt från den egna bygden ställs större krav på att hitta genom såväl bebyggda områden som obygd, eller att ha sig fram över sjöar och hav till de orter och platser man har som mål. Har man dessutom last med sig är det allmänt känt att vattenvägen ofta är betydligt mindre arbetskrävande än landvägen, medan risken för överfall eller andra faror kan variera stort beroende på var man befinner sig och vad som gäller för stunden. Vid Medelhavet räknade man med att kostnaden för att transporta något landvägen var ungefär 50 gånger högre än om man gjorde samma transport över havet med båt.

Handel och köpkraft

Oavsett viken näringsekonomi man hade kunde man genom hantverk, jakt och insamling etc få ett överskott av någon resurs som var efterfrågad på andra platser. Många varor hade ungefär samma pris oavsett var man påträffade dem, vilket medförde att man kunde upprätta tabeller där man översatte varans pris i valfri annan vara. Orsaken till denna konstanta prishållning var att förutsättningarna att skaffa varan i fråga var likartad mellan olika bygder och inte förändrades över tid. Till dessa hör exempelvis tamboskap, kött- och mjölkprodukter samt kläde. Spannmål däremot varierande i pris med det senaste årets avkastning. Råvaror som bara fanns på enstaka platser såsom metaller och bärnsten

samt exklusiva bergarter och ädelstenar etc. fick dock ett visst pris genom en stadigvarande efterfrågan, vilket sedan ofta blev rådande över stora områden oberoende av om det var långa eller korta avstånd mellan källa och avsättning. På så vis kom exempelvis guldets att ha en sär- eget konstant pris från romarrikets tid fram till 1800-talets mitt, varefter det sjönk successivt i drygt hundra år när tillgången ökade kraftigt.

Hushållning och förvaltning av FÖDA OCH RÅMATERIAL

Praktisk kunskap om hur man utför berörda sysslor och vilka redskap och verktyg som kan underlätta olika arbetsuppgifter, samt hur dessa på bästa tänkbara sätt kan utformas.

FAMILJ OCH FOLK

Samhällsnytta

Människan är en flockvarelse som tyr sig till andra för att bilda en grupp eller en flock. Syftet är att vinna de fördelar som detta sammanförande medför, såsom att faror ofta drabbar andra och inte en själv samt att svårare uppgifter kan fördelas på många individer och inte belasta en och samma person. På så vis är man nyttig för samhället.

Å andra sidan finns det ofta olika uppfattningar av vad det är för uppgifter som samhället har behov av, vilket innebär att det som en del uppfattas som uppoffringar och ansträngningar kan andra uppfatta som ett snyltande eller rent av som en förstörelse. Man kan således komma fram till olika svar beroende på vilket perspektiv man väljer och vilka områden som man bedömer som positiva och vilka som är negativa.

Det är inte bara de konkreta prestationerna som räknas utan i lika hög grad ansträngningar att jämka och skapa ett samarbetsklimat mellan personer som har olika uppfattningar. Detta kan rent av uppfattas som viktigare eftersom det är förutsättningen för det övriga.

Livets mål och mening

Varför ska man anstränga sig och för vems skull ska det ske? Svaren på sådana frågor går vitt isär beroende på åskådning och tron på orsaken bakom existensen av en verklighet. Även om många vill säga emot, kan vi hävda att livet i sig inte har för avsikt att leva i fysisk form för evigt utan att generationsskiften är något naturligt och rent av nödvändigt för livets fortsättning. Det skulle i så fall innebära att livets mål är att fortsätta genom generationsväxlingar och att meningen med livet inte ligger på det individuella planet, eller ens betonar någon viss art utan blott och bart att liv i någon form förekommer, oavsett artens egenskaper.

I så fall blir det viktigt att individer ofta samverkar för att gynna den egna arten gentemot andra biologiska arter, eftersom de har en genetisk kod gemensamt som medför att de kan föröka sig med varandra men inte med andra. Därmed kan man föra fram tesen att livets mål och mening är att försöka få individen att bidra till att göra den egna arten överlevnadskraftig nog och att kunna motverka resursmässiga intrång från andra arter så att man till slut har full kontroll på alla väsentliga resurser samt ser till så att förökningen inte bromsas.

Trots att den egna arten bör gynnas i första hand och den egna familjen är viktigare än andra familjer, innebär inte det att alla strävar åt dessa håll, utan den personliga friheten medför att bara de flesta gör det, medan resten rent av kan motarbeta dessa mål.

Att träna sig

När vi hushållar och förvaltar våra personliga resurser sker det för att gynna oss själva eller vår egen avkomma, men det kan också ske för att stimulera våra sinnen i syfte att utveckla oss som individer på något sätt som betraktas som väsentligt. Ren fysisk träning kan komma tillgodo vid utsatta situationer, i varje fall förr i tiden när det gällde jakt eller perioder med ofredstider mellan folk. Fortfarande lever dessa tendenser och tankar kvar och yttrar sig i en vilja att göra av med stora mängder kraft och energi för att visa sina egenskaper offentligt i spel, tävlingar och lekar, vilket ofta förutsätter omfattande anonym träning utan publik.

Familjebildning och gruppsvar

Människan är en flockvarelse i den bemärkelsen att vi trivs bäst i grupper som är större än familjens storlek, men för det praktiska ansvaret för vår egen avkomma är det relativt vanligt att föräldrarna gemensamt tar sig an skötsel och underhåll tills barnen är stora nog att klara sig själva. Eftersom dödligheten förr i tiden var relativt hög, var risken ständigt överhängande att de omyndiga barnen skulle mista en av sina föräldrar eller båda två. Av det skälet fanns ofta system som automatiskt utsåg vem eller vilka som skulle gå in som deras ersättare. Det medför att parbildning ofta är huvudalternativet, men att resten av gruppen omkring paret också kan vara behjälpliga.

En sådan grupp kan skifta kraftigt i storlek, men är många gånger från några tiotal till några hundratal. Om de är större splittras de så gott som alltid och bildar undergrupper. Sådana system av grupper med undergrupper vilka i sin tur består av undergrupper, kan byggas ut och omfatta i princip hur stora folkgrupper som helst, men följderna blir automatiskt att relationen mellan avlägsna undergrupper bara är formell och inte konkret.

Samhällstrukturer med makt och ansvar

Beroende på vilka personliga egenskaper som inom gruppen anses vara de viktigaste eller mest betydelsefulla för stunden, kan en hierarkisk ordning bildas. Den återger inte en gemensam och homogen syn på ordningsföljden utan summan av åsikter, där summan inte utgår från någon demokratisk sammanräkning utan där betydelsefulla personer har större tonvikt än de som inte anses vara lika viktiga. Således är den hierarkiska strukturen en självuppfyllelse, eftersom den som hävdar sig mest också får en rang eller position som i hög grad motsvarar hävdandet, men det finns många undantag. Exempelvis är det ofta svårt att stiga nedåt i graderna, vilket medför svårlösta och ibland konflikter med dödlig utgång med personer som inte längre är önskvärda i en hög

ställning. Detta hänger ihop med att det är betydligt lättare att klättra och byta skikt uppåt än att kliva nedåt.

Makt och inflytande över andra, genom en högre position i hierarkin, medför också ansvar för dem som är lägre i rang. Ifall man inte axlar detta ansvar, minskar också personens betydelse snabbt och därmed är risken uppenbar att den personens position kommer att falla. Det råder en balans mellan makt och inflytande och att låta gruppen få ta del av de personliga egenskaper som ligger till grund för positionen i hierarkin.

Träldom och slavar

Vissa gränser mellan skikten i hierarkin var svåra eller rent av närmaste omöjliga att passera. Hit hör åtskillnaden mellan de friborna och slavar. En något mildare form av slaveri, i den mån det framträder i de skrivna källorna, är träldomen där individerna ofta kunde gifta sig och skaffa barn samt hade en viss rörelsefrihet.

Trälar och slavar var undantagna rätten att få vara med och tävla om positioner i den övriga delen av den hierarkiska strukturen. Omfattningen av trälar och slavar är sannolikt underskattad för många forntida samhällen. I vissa fall kan de påvisas ha överstigit hälften av befolkningen och en sådan nivå var sannolikt relativt vanlig hos exempelvis indoeuropeiska folk.

Allianser och riksbildningar

Ifall den naturliga gruppbyggnaden hos människor vanligen bara omfattat upp mot ett par hundra personer som mest, förekom det emellanåt att de kunde bli extremt stora. Exemplet med Attila och Djungis Khan visar att om förutsättningarna var goda, kunde små grupper växa explosionsartat och bilda enorma sammanslutningar. Däremot hade de ingen inre stadga, varför de omgående sönderföll i mindre enheter direkt efter det att den sammanhållande personen, som allting utgick från, hade dött. Effekterna, i form av nya men mindre grupperingar med likartade samhällsmässiga värderingar, kunde dock bestå under flera sekler efteråt.

För att förstå förutsättningarna måste man ha insikter i den flexibilitet och de regler som präglade dåtidens riksbildningar eller hövdingadömen som de också kallas för.

Kraftansamlingar – makt och roller

När länder och välden ökar i omfattning förändras alla samhällsmässiga strukturer och ställer nya krav för att kraftansamlingen ska ha en chans att bestå. Det berör i högsta grad den hierarkiska strukturen liksom vilka som har tilldelats högre rang och deras förändrade placering i hierarkin. Varje förändring är en möjlighet till ännu större förändringar, såväl internt inom den egna gruppen som externt gentemot omgivningen. Ju fler uppstickande personer som fått ökad rang, desto viktigare är de för dessa att den som gett dem rangen ska bestå. På så vis kan relativt små länder under mycket gynnsamma omständigheter växa snabbt och lavinartat samt få en maktstruktur med mycket hög grad av lydnad och uppoffring gentemot en ny ledare, som egentligen bara har blivit stor för att det närmast underliggande skiktet försvarar sina egna positioner.

Sedvanerätt

Ansvar för sig själv och aktade sin givna roll i samhället innebar att man var till för andra och stödde gemenskapen. Å andra sidan var behovet av personlig frihet relativt liten, eftersom livet redan erbjöd en stor frihet sedan de nödvändiga sysslorna med boskapen och gården var avklarade. Det viktigaste var att sammanhållningen bevarades, inte att man följde en viss uppsättning lagar. Därför var lagar snarare rekommendationer för att minska irritation och bevara samarbetet.

Hushållning och förvaltning av FAMILJ och FOLK

Att bygga relationer med viktiga personer och kunna uppnå nytta för sig själv och många i samhället, medförde samtidigt att alla fick tillgång till individernas fördelar och att de som stod för dessa egenskaper fick en framträdande position för att de skulle kunna dela med sig. Det medförde också en betydande risk att personerna i ledande ställning utnyttjade sin position för personlig vinning, med risk dem själva att de skulle kunna förlora både sin position och livet. I denna dragkamp urskiljdes trälar och slavar i ett tidigt skede. Samtidigt fanns en indirekt strävan att organisera enorma riken över vidsträckta områden, vilket inträffade emellanåt även om de var kortvariga.

KUNSKAP OCH MYTER

Gemensamt minne över tid och rum

Våra erfarenheter i livet är ibland till stort gagn för andra i liknande situationer, i synnerhet inom områden som insamlande och producerande av föda, tillverkning och bruk av föremål och redskap, socialt beteende och etiska regelverk, försvar av bygd och folk, men också inom många andra områden. Förklaringsmyter om människans roll i universum och kontakt med andeväsen och gudar var också kunskap som fördes vidare, liksom språkets nyanser och diverse händelser som kunde tjäna som exempel på de kunskaper och insikter man hade.

Människornas samlade erfarenheter inom en viss grupp som håller ihop, kan bevaras förvånansvärt intakt under extremt lång tid, men det kan också ändras och få nya former och innehåll, allt beroende på hur viktig kunskapen är samt hur och av vem i gruppen som den påverkas i en viss riktning. Krig och erövring kan innebära att all sådan kunskap som inte är livsnödvändig kan försvinna mycket snabbt i det drabbade området. Folkförflyttningar kan också innebära att kunskaper spreds mycket långt på kort tid, även om det bara var en enda person som färdades långt.

Förståelse och förklaringar

Personlig förståelse, som även delas av andra och förs vidare till efterkommande generationer, består inte bara av beskrivningar som kan upprepas och begripas av alla som hanterar språket. En beskrivning är ofta bara en praktisk och relativt lättbegriplig återgivning av ett visst konkret förhållande. Mer komplicerade konkreta förhållanden samt abstrakta ting förutsätter att mottagaren inte bara kan upprepa lärdomen utan även förstår den. Man kan säga att en person inte har förstått någonting fullt ut förrän denne kan förklara det vidare för någon annan.

Vissa insikter och förklaringar var av sådan art att efterkommande personer kunde pröva om de verkligen var sanna och i så fall eventuellt lära sig mer om, medan andra insikter och dess bakomliggande förståelse snarare var avancerade och personliga gissningar om verklighetens egenskaper och rätta natur, varför de ofta antingen anammades eller förkastades helt och hållet.

Vissa abstrakta insikter är av sådan art att de inte alltid kan läras ut, utan det förutsätter att mottagaren har anlag att anamma en förståelse. Det kan gälla allt från praktiska hantverk till andliga sammanhang.

Kontroll över verklighetens beståndsdelar

Verkligheten har inga givna och självklara beståndsdelar. Likaså är tiden och rummet gränslöst och ytterst en och samma sak, samtidigt som energin är en enda. I ett kvantfysiskt perspektiv är rumtiden bara några exempel på tänkbara dimensioner, vilka är viktiga eftersom de påverkar vår uppfattning om verkligheten men som inte återger dess sanna natur och rätta väsen. På samma sätt ingår all material i den odelbara energin.

Det är först när vi anammar ett fysiskt perspektiv på tillvaron omkring oss, samt utgår från våra fem sinnen och vårt vakna och vardagliga medvetande, som världen blir gripbar och går att separera i olika delar, där delarna går att beskriva var och en för sig samt studera vad gäller inbördes samband och beroenden av varandra. En följd av detta är påståendet om de aprioriska existenserna, det vill säga egenskaper hos verkligheten som alltid finns och inte behöver bevisas, och hit hör begreppen kategori (typ), tid och rum. Till dem kan man även lägga förekomsten av energi eller ett ständigt tryck eller en påverkan i det universella systemet, som ständigt befinner sig i ett föränderligt tillstånd. En annan följd är anammandet av den logiska slutledningen, som fungerar utmärkt i ett fysiskt perspektiv och för vissa existentiella frågor, eftersom de är en följd av dessa och inte något oberoende verktyg för att finna allmängiltiga svar på våra frågor. Av det skälet upphör också logiken att gälla i de djupaste existentiella frågorna.

För sentida indoeuropeiska folk var detta lika självklart som det har varit för oss och våra närmaste förfäder, eftersom de var deras världsbild som vi ärvde.

Vill man ha kontroll över verkligheten i sig och har ett sentida indoeuropeiskt perspektiv på tillvaron och existensen, förefaller det naturligt att lära sig förstå och rent av behärska fenomen som tid och rum. Det mesta som upprepas och uttrycker tidens gång sker oregelbundet, med undantag av de flesta synliga rörelserna av himlakropparna på himlavalvet. Därför har också astronomi varit det självklara valet för de flesta som vill ha mer kunskaper och förståelse för tidens gång när det gäller exakthet och så länge man inte behöver mindre tidsenheter, såsom minuter och sekunder, vilket också kan hanteras genom astronomiska iakttagelser men med vissa krav och svårigheter som gäller observationerna. För att på motsvarande sätt förstå rummet har geometrin spelat samma roll, med ett syfte att förstå ytor och volymer för att kunna skifta skala och proportioner och sortera efter storleksordning. Det kan gälla allt från att kunna beräkna tidens gång till avkastning inom bondenäringsen, men minst lika mycket inom handeln med stora partier varor av skiftande slag som beräknas på olika sätt.

Kontroll över verklighetens beståndsdelar innebär visserligen en form av förutsägbarhet, men inte någon påverkan eller möjlighet till att kunna förändra.

Kontroll över naturens beståndsdelar

Vill man ha kontroll över naturens resurser gäller det att ha förståelse för den enorma variation som naturen har att erbjuda och vilka egenskaper de specifika resurserna har samt hur man skaffar dem, förädlar dem och använder dem i olika sammanhang.

Födoämnen, läkemedel, råmaterial för verktyg, redskap, smycken, byggnader etc kräver kännedom om var dessa naturresurser kan finnas, samt hur man lättast får tillgång till dem. Denna kunskap är många gånger livsnödvändig och dessutom väsentlig för att inte andra och närliggande samhällen ska ha bättre förutsättningar än den egna gruppen, för att på så vis skaffa sig fördelar som i kristider kan vara avgörande för vilka som överlever och vilka som inte gör det.

Kontroll över det abstrakta

En del förklaringar består av tämligen lösa och i viss mån osammanhängande påståenden, som inte alls har uppkommit som en följd av att man har sökt den absoluta sanningen. De är istället en särskild typ av förklaring, vars ändamål är att göra de abstrakta delarna av verklighetens strukturer och människans roll i universum mer begripliga och hanterliga. De kan vara utformade som symboler eller metaforer, men de kan också vara utformade som konkreta beskrivningar, trots att de inte återger konkreta fakta.

Sådana förklaringar finns i alla samhällen och har funnits i alla tider, i synnerhet för de frågor som bygger på värderingar och binder samman människor i grupper och tilldelar dem en roll i samhället och gentemot den andliga världen. Dessa förklaringar eller myter av samhällets uppkomst och existensberättigande är betydligt mer heliga än annan kunskap, eftersom de försvarar individernas rätt till kritiska resurser eller den sociala rätten att få bete sig på ett visst sätt. Därför har de en ganska ringa benägenhet att förändras. För att ytterligare stärka sådana myter och bevara dem för framtiden är att sammanväva dem med symboler och riter men också i viss mån regelbundet återkommande ceremonier, så att de ständigt upprepas och ser till så att de som bär kunskapen vidare till efterföljande generation inte har förändrat eller förlopat några detaljer, men mest för deras egen personliga skull samt deras avkommas rättigheter och möjligheter.

Symboler, myter, riter och ceremonier

Förekomsten av symboler och myter, som hjälp för att närma sig en andlig dimension på tillvaron men också för att underlätta en gemenskap omkring vissa insikter och dess förståelse, stärker samhället men de kan också vara ett hot gentemot andra samhällen. Därför är de ofta

konservativa i ett stabilt samhälle men extremt känsliga för förändringar i ett föränderligt samhälle, eftersom de saknar en konkret grund.

Ett sätt att visa att man har anammat en viss mytologi och utövar vissa riter, är att klä sig själv eller personliga tillhörigheter som verktyg, redskap, vapen och smycken samt byggnader etc med sådana symboler som inom samhället anses återge de gemensamma insikterna på bästa tänkbara sätt. Till det kommer personliga önskemål som ett komplement. På så vis har många föremål och byggnadsverk ofta både symboliska och praktiska funktioner.

Kontexten och sammanvävda kunskaper

På samma sätt som tid och rum hör ihop och kan utövas tillsammans, är också många andra områden förenade med varandra. En individ behöver ett samhälle som i sig bara är en uppsättning individer som är i behov av det. Ett samhälle har i sig behov av en ideologi som stärker gruppens identitet och förklarar dolda eller abstrakta samband på ett tillfredsställande sätt, som dock inte behöver ha någonting med sanningen att göra utan kan vara högst subjektiva påståenden och en påhittad åskådning.

Alla dessa samband, som dels bygger på konkreta och kontrollerbara kunskaper, dels på abstrakta och ytterst sett subjektiva påståenden vars sanningshalt kan variera fritt, är kontexten i samhället. Det ger sammanhanget och återger den övergripande situationen som ska täcka allt.

Exempelvis tillhör alla föremål och byggnadsverk en viss kontext, eftersom det går att avläsa på många olika sätt. Här finns en skönhet i form, färg och proportion, i varje fall enligt den person som skapade det, här finns den praktiska effektiviteten såsom det var tänkt och som många gånger var den direkta orsaken till föremålet eller byggnadens uppkomst, men här finns också symboler som anspelar på värderingar och abstrakta uppfattningar i samhället, vilka ofta delas med många andra i samma grupp. Detta stärker de berörda personernas sociala roll och hierarkiska rang, vilka hör till föremålet eller byggnadsverket.

Ytterligare en faktor som styr föremålets eller byggnadens utformning och övriga egenskaper är tillgången till resurser och hur man väljer att hushålla med dem och hur de förvaltas. När allt detta fungerar ihop på ett optimalt sätt, finns det inget behov av förändringar, men eftersom det alltid finns värderingar med i alla kontexter, finns också en drivkraft till fortsatta för att inte säga ständiga förändringar.

Hushållning och förvaltning av KUNSKAP och MYTER

Genom förståelse för dels de konkreta kunskaperna, som kan prövas av vem som helst och som därför kan utformas som allmängiltiga påståenden, dels de abstrakta insikterna som grundar sig på en personlig uppfattning och därför kräver en subjektiv närvaro och deltagande, får man en mer komplett åskådning av verklighetens väsen såsom den kan uppfattas av människor. Här ingår en åskådning dels enligt ett strikt fysiskt perspektiv, som grundar sig på intryck och förnimmelser via våra fem sinnen och ett logiskt tänkande, dels enligt ett mer andligt eller kvantfysiskt perspektiv, som grundar sig på personliga upplevelser och en känsla av insikter av företeelser som ligger bortom ordens beskrivbara möjligheter. Genom att hålla dessa begrepp åtskilda, men ändå låter dem få samverka, får man en helhet som ständigt är föränderlig trots att den delvis har en fast grund. Det innebär att all kunskap kräver en viss insikt i abstrakta och icke-beskrivbara förhållanden innan den blir mer fullvärdig. Av det skälet är myter och symboler lika viktiga som fakta och teorier, men som komplement till varandra, vilka alltid måste hållas åtskilda trots att de delvis alltid ingår i varandra.

* * *